

Suudi Arabistan 2013

Muhittin Ataman

[Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

İsmail Akdoğan

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi]

Özet

2013, Suudi Arabistan'ın içte ve dışta ciddi tehlikelerle meşgul olmak zorunda kaldığı önemli bir yıl olmuştur. Bu yıl da, Arap Baharı'nın beraberinde getirdiği bölgesel istikrarsızlığın Riyad yönetiminin politikalarını etkisi altına aldığı bir sürecin devam ettiği görülmüştür. Bu nedenle Suudi yönetimi, rejimin varlığına ve bölgesel politikalarına yönelik ortaya çıkan tehditler karşısında daha ciddi ve kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu hususta, geleneksel müttefiki ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin politikasında kısmi değişikliğe gitmesi nedeniyle Suudi Arabistan, daha dar alanda bölgesel ittifak bağlarını güçlendirmek suretiyle rejimin güvenliğini ve bölgesel konumunu tahkim etmeye azami gayret göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan | Arap Baharı | Mısır Darbesi ve ABD

Saudi Arabia 2013

Abstract

The 2013 has become a important year that Saudi Arabia should to be preoccupay serious dangers in inside and outside of country. it has seemed that the priod that regional instability caused by the Arab Spring has influenced policies of Riyadh administration has continueied in this year. For this reason, Saudi government has pursued a serious and determined attitude in the face of emerging threats detrimental to the existence of regime and its regional policies. To this respect, because its traditional ally, US, approach to Middle East has undergone partly change, Saudi Arabia has tried intensely to consolidate regime security and regional situation by strengthening regional alliance bonds in narrower area of this region.

Keywords: Saudi Arabia | Arab Spring | Egyptian Military Coup and USA

Giriş

Suudi Arabistan'ın 20. yüzyıl boyunca sahip olduğu jeo-stratejik ve jeo-ekonomik avantajları ve Batılı ülkeler nezdindeki ayrıcalıklı konumunu, 11 Eylül olaylarıyla birlikte 21. yüzyılın başından itibaren kaybetmeye başlamıştı. Son 10 yılda Suudi rejimi, bölgede meydana gelen gelişmeler dolayısıyla giderek daha kırılgan bir yapıya bürünmüş ve dış gelişmelerden daha çok etkilenmeye başlamıştır. Özellikle Arap Baharı sonrasında gerçekleşen devrimler ve yaşanan tartışmalar halkın taleplerinin giderek arttığını göstermiş; buna paralel olarak Suudi Arabistan da gelişmelere daha açık hale gelmiştir.

2013 yılı da Suudi Arabistan'ın iç ve dış politikasını yeniden yapılandırma beklentileri içinde olan değişimci güçlerle statükocu güçler arasındaki mücadele ile geçmiştir. İç politikada meydana gelen en önemli gelişme ülke nüfusunun yaklaşık 1/3'ünü oluşturan yabancı işçilerle ilgili yaşanan gelişmedir. Suudi yetkililer öncelikle ülkede yasadışı bir şekilde bulunan yabancı işçileri ülkeden çıkarmaya başlamıştır. 2013 yılında yaklaşık yarım milyon göçmen ülkeden atılmıştır. İkinci olarak kadınlarla ilgili, Şura Meclisi'ne seçilme ve otomobil kullanma hakkı için yapılan gösteriler gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır.

2013 yılında Suudi dış politikasını en fazla etkileyen ve meşgul eden gelişme ise Mısır'da gerçekleşen askeri darbe olmuştur. Darbeyi olumlu karşılayan ve darbeye en büyük desteği veren ülke olan Suudi Arabistan, darbenin ekonomik gücü ve siyasal otoritesini sağlamlaştırmasında kilit rol üstlenmiştir. Üstelik bu süreçte aldığı tutum ve izlediği politikası nedeniyle Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar gibi bazı bölgesel ülkelerle ilişkilerini yeniden gözden geçirmeyi bile göze almıştır. İran'da yapılan seçimler ve sonrasında ABD ile yaşananlar, Suudi Arabistan tarafından Müslüman Kardeşler iktidarı kadar tehditkar olarak algılanmıştır. Sonuç olarak, bölgesel bir oyun değiştirici olarak küresel ve bölgesel ittifaklarını yeniden değerlendirmek durumunda kalmıştır.

İç Politika Gelişmeleri

2013 yılında iç politika açısından Suudi Arabistan'daki gelişmelerine baktığında, başlıca üç önemli konunun ülkenin iç politikasının gündeminde önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, ülkenin danışma organı olan Şura Meclisi'nin üye sayısında meydana gelen değişikliktir. İkincisi, kadınların otomobil kullanma yasağına karşı güçlü bir muhalefet kampanyası düzenlemek suretiyle bölge devletleri ve dış dünyanın dikkatlerini üzerlerine çekmeleridir. Üçüncü olarak, önemli bir kesimi oluşturan yabancı işçilere yönelik ülke yönetimin bazı sınırlamalar getirilmesi ve bunun yol açtığı ayaklanmalardır. 2013 yılında meydana gelen bu gelişmeler, 2011 Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı yerel ve bölgesel koşullar bağlamında değerlendirilmeli ve bunlara ilişkin alınan önlemler ise Riyad yönetiminin, rejimin güvenlik ve istikrarını sürdürmeye dönük çabaları olarak görülmelidir.

Bu çerçevede, iç politikada meydana gelen ve Suudi siyasal hayatı açısından son derece önemli bir gelişme, ülkedeki en üst siyasal otorite Kral'a tavsiyelerde bulunan Şura Meclisi'nin yapısında yapılan değişikliktir. Kral Abdullah, 11 Ocak 2013'te yayımladığı kraliyet kararnamesiyle Şura Meclisi'ne 30 kadın üye atayarak¹ tarihi bir karar almıştır. Söz konusu kararname, ülkenin siyasal sisteminin temelini oluşturan Temel Yönetim Kanunu'nun iki maddesinde değişiklik getirmiştir. Tümü erkek üyelerden oluşan Şura Meclisi, Kral Fahd'ın 1992 yılında yayımladığı kraliyet kararnamesiyle kurulmuş ve 1993 yılında 60 üyenin kral tarafından atanmasıyla faaliyete geçmiştir.² 1993'ten beri 60 üyeli yapısı, kademeli bir şekilde artırmak suretiyle üye sayısı 2005 itibarıyla 150'ye çıkarılmıştır.³ Kral tarafından dört yıllığına atanmış üyelerden oluşan Şura Meclisi'nin temsil kabiliyeti yayımlanan bu kararnameyle güçlendirilmiş oldu. Yayınlanan kararnamelerle 1992 yılında Kral Fahd tarafından yayınlanan Temel Yönetim Kanunu'nun⁴ 3. ve 22. maddelerinde değişiklik getirmiştir. 3. maddede yapılan düzenlemeyle, Şura Meclisi'ne seçilecek kadın üyelerin sayısının toplam üye sayısının 1/5'inden az olmayaacağı hükmü getirilirken, 22. maddede yapılan düzenlemeyle ise kadınların da Şura Meclisi'ne atanabilecekleri hükmü getirilmiştir.⁵ Aynı kararnamede, Şura Meclisi'ne seçilen kadın üyelerin İslam şeriatına uygun bir şekilde davranacakları, meclise kendilerine tahsis edilmiş farklı bir kapıdan girecekleri, meclisteki çalışmalarını kadınlara ayrılmış salonda sürdürecekleri⁶ ve İslam'ın öngördüğü şekilde giyinecekleri de hükmü bağlanmıştır.⁷ Böylece Kral'ın atadığı 30 kadın üye 19 Şubat'ta Şura Meclisi'nde yemin ederek görevlerine başlamışlardır.⁸ Bunlardan ikisi Suudi hanedanlığı üyesi iken, 27 üye ise doktora eğitimini tamamlamış kadınlardan oluşmaktadır.⁹

Suudi yönetimin ülkede kadınların statüsünün iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler getirmesi ve kadının siyasal ve toplumsal alandaki katılımının artırılması yönündeki çabaları, Arap Baharı'nın meydana getirdiği değişim dalgasından bağımsız düşünülemez. Mesela, Ocak 2013'te Kral Abdullah'ın kadınların da Şura Meclisi'ne atanacağı yönündeki taahhüdü, Arap Baharı'nın

etkilerinin bölgede en şiddetli bir şekilde hissedildiği bir ortamda verilmiştir. Eylül 2011’de kameraların karşısına geçen Kral Abdullah, Arap Baharı’ndan esinlenerek ülkede gösteri düzenleyen kadınların rejime yönelik tepkisini azaltmak amacıyla iki hususta reform yapacağını ilan etmiştir. Bunlardan biri Şura Meclisi’ne kadınların da üye olarak atanacakları ve meclisteki temsil oranlarının %20’den az olmayacağı yönündeki beyanıdır. İkincisi ise 2015 yılında yapılması planlanan yerel seçimlerde kadınlara oy kullanma ve aday olma hakkının tanınmasıdır.¹⁰ Suudi toplumunda kadınların konumunun marjinalleştirilmesine karşı oldukları için bu yönde bir karar aldıklarını ifade eden Kral Abdullah, “Hz. Muhammed’den bu yana bizim tarihimizde Müslüman kadınlar görüş ve tavsiyeleriyle gözardı edilemeyecek bir statüye sahiptir”¹¹ diye konuşmuştur.

Kral Abdullah’ın Şura Meclisi’nde yaptığı reformlar, bir taraftan daha fazla kadın hakları talebinde bulunan kesimleri tatmin etmezken, diğer taraftan reformlara yönelik direnç gösteren tutucu dini kesimleri ise rahatsız etmiştir. Kral Abdullah’ın söz konusu kararnameyi yayınlamadan önce ülkenin en yüksek dini otoritesi olan Yüksek Ulema Meclisi ile istişarede bulduklarını ifade etmesine rağmen, bazı Vahhabi ulemanın devlet sarayı önünde gösteriler düzenlemelerinin önüne geçilememiştir.¹² Kral’ın Şura Meclisi’ne kadın temsilciler atanması yönünde verdiği siyasal kararı, bazı Vahhabi din adamlarının Suudi devletinin İslam şeriatından uzaklaştığı eleştirilerine maruz kalmıştır.¹³

2013’te iç politikada meydana gelen bir diğer önemli gelişme kadınların otomobil kullanma yasağına karşı yaptıkları eylemlerdir. Suudi Arabistan, kadınların sürücü ehliyeti edinmelerinin ve otomobil kullanmalarının yasak olduğu dünyadaki tek ülkedir. Riyad yönetiminin herhangi bir yasal dayanağı olmayan, İslam hukukuna dayanmayan ve uzun yıllardan beri kadınların tepkilerine neden olan bu politikası, ilk kez 1990 yılında kadınlar tarafından protesto edilmiş ve otomobil kullanarak eylemlerini sürdüren kadın sürücüler tutuklanarak gözaltına alınmıştır. Bu protestolarda gözaltına alınan 47 kadın sürücüye para cezası kesilmiş ve seyahat etme yasağı getirilmiştir.¹⁴ Kadınların söz konusu yasağa ilişkin ikinci dalga eylemleri Arap Baharı’nın bölge halkları üzerinde uyandırdığı reform talebinin bir yansıması olarak gerçekleşmiştir. Arap Baharı’nın meydana getirdiği değişim ve dönüşüm dalgasının en güçlü şekilde hissedildiği 2011 yılında harekete geçen kadınlar, ülkede kendilerine yönelik otomobil kullanma yasağını protesto etmişlerdir. Sosyal medya üzerinden *women2drive*¹⁵ adı altında bir kampanya düzenleyen Suudi kadınlar, kısa sürede seslerini otoritelere güçlü bir şekilde duyurmuş ve taleplerini dile getirmişlerdi. Mayıs 2011’de el-Hasa bölgesinde otomobil kullanırken kendini kayda alan ve bunu internet ortamında da yayınlayan aktivist Menal el-Şerif, 10 gün gözaltında tutulmuş ve tekrar otomobil kullanmayacağına dair belge imzalatıldıktan sonra serbest bırakılmıştır.¹⁶ Daha sonra Suudi mahkemeleri tarafından 10 kırbaçla cezalandırılan Menal el-Şerif, Kral Abdullah’ın müdahalesiyle bu cezadan da berat etmiştir.¹⁷ Menal el-Şerif’in Suudi otoriteleri tarafından tutuklanması üzerine sosyal medya

üzerinden iletişime geçen kadın aktivistler, *women2drive* kampanyası adı altında 17 Haziran 2011’de kendi otomobillerini caddelerde sürmek suretiyle yasağı protesto etmişlerdir.¹⁸

Kadınların otomobil kullanma yasağına ilişkin dikkatleri üzerine çeken bir başka kampanya ise 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. 26 Ekim 2013’te yapılması planlanan eylemler öncesinden yine sosyal medya araçları olan facebook, twitter ve youtube üzerinden *october26drivingforwomen* kampanyası adı altında hazırlıklara başlamışlardır.¹⁹ Kadın aktivistleri sürüş yasağı konusunda tekrar harekete geçiren gelişme ülkenin dini polis teşkilatı Mutavva’nın bir görevlisinin yaptığı açıklamadır. Londra merkezli *Al-Hayat* gazetesinin aktardığı haberde Mutavva’nın otomobil kullanan kadınları tutuklamayacağı ifade edilmiş ve bir Mutavva görevlisinin kadınların otomobil kullanmalarının önünde herhangi bir yasal engel bulunmadığı ve Mutavva’nın devletin kurallarının ötesine geçemeyeceğini yönündeki açıklamasına yer verilmiştir.²⁰ Bu açıklamadan cesaret alan kadın aktivistler ülke genelinde bir kampanya başlatmışlar ve bu konuda duyarlı olan kadın sürücülere, 26 Ekim’de hep birlikte direksiyon başına geçmeleri ve çektikleri fotoğraf ve videoları ise sosyal medyada paylaşımları çağrısı yapmışlardır.²¹ Aynı kampanya kapsamında *oct26driving.org* adlı bir internet sitesi kuran bu grup, buradan online imza kampanyası da başlatmıştır. Bununla birlikte eylemciler, 26 Ekim’de yapılan eylemler ile başarıya ulaşamadığı takdirde 26 Kasım ve 26 Aralık’ta düzenli bir şekilde eylemlere devam edeceklerini açıklamışlardır. Kampanya dahilinde bir hafta içerisinde yaklaşık 17,000 imza toplanarak²² yapılan eylemlere ülke genelinde geniş destek elde edilmiştir.

Bu arada, *october26drivingforwomen* kampanyasının ülke genelinde geniş destekçi kitlesine ulaşması üzerine Suudi rejimi endişelenmeye başlamış ve bu harekete karşı önlemler almaya başlamıştır. Suudi rejiminin gerek siyasal gerekse dinsel otoriteleri açıklamalar yaparak Suudi toplumunun bu kampanyaya katılmasını engellemeye çalışmışlardır. Derhal harekete geçen İçişleri Bakanlığı, eylemin yapılacağı günden üç gün önce, yaptığı açıklamayla illegal gösterilere karşı sıfır tolerans gösterileceğinin altını çizmiştir. Aynı açıklamada “ülkenin güvenlik ve istikrarını bozacak, toplumda ayrışma ve fitneye mahal verecek faaliyetlerden uzak durmaları” konusunda Suudi toplumu uyarılmıştır.²³ Ayrıca, kampanyaya destek veren birçok kadın, kendilerine İçişleri Bakanlığı’ndan telefon edilerek planlanan eyleme katılmamaları konusunda uyarılmıştır. Siyasal otoritenin çabalarına ek olarak, Suudi rejiminin dinsel otorite mercii Yüksek Ulema Kurulu üyesi Salih el-Lahidan, yaptığı açıklamada, Kur’an ve Sünnet’in kadınların otomobil kullanmasını yasakladığını ifade etmiş ve aynı zamanda kadınların sürücü olmalarının onların yumurtalığına zarar vereceğini ve doğacak çocuklarda kronik hastalıklara neden olacağını ileri sürmüştür.²⁴

İçişleri Bakanlığı’nın toplumsal barışı bozacak herhangi bir gösterinin şiddetle bastırılacağı ve sorumluların tutuklanacağı yönündeki açıklaması üzerine kampanyayı yürüten aktivistlerden Necla el-Hariri, tedbirli olmak ve

İçişleri Bakanlığı'nın açıklamalarına saygı göstermek için 26 Ekim'de yapmayı planladıkları eylemi iptal ettiklerini açıklamıştır.²⁵ Ancak Riyad yönetiminin aldığı önlemler ve yaptığı uyarılara rağmen kadın eylemciler geri adım atmayarak 26 Ekim'de direksiyonun başına geçmiş ve birçok şehirde otomobil kullanmak suretiyle yasağı delmişlerdir. Hem otomobil kullandıklarının fotoğraf ve videolarını çekerek sosyal medya üzerinden eylemlerini sürdüren hem de bilfiil araçlarını caddelerde kullanan aktivistlerden 16'sı güvenlik görevlileri tarafından tutuklanmış ve para cezasına çarptırılmışlardır.²⁶ Kampanyaya destek veren Suudi vatandaşı komedyen Haşim Fakih'in kadınların otomobil kullanma yasağını hicveden Bob Marley'in “*no women no cry*” adlı şarkısını “*no women no drive*” şeklinde uyarlayarak kameraya alıp 26 Ekim'de yayınlanmasının ardından birkaç gün içerisinde Youtube'da 3 milyon izleyiciye ulaşmıştır.²⁷ Kampanyanın devam ettiği Ekim, Kasım ve Aralık ayları sonunda bu video yaklaşık 11 milyon²⁸ kişi tarafından izlenerek kampanyanın uluslararası düzeyde tanınmasına ciddi düzeyde katkı sağlamıştır.

28 Ekim'de açıklama yapan ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Jennifer Psaki, Suudi Arabistan'da kadınların sürücü olma gibi evrensel haklarını kazanmalarını desteklediğini açıklamıştır.²⁹ Kadın aktivistlerin yasağın kaldırılmasına yönelik çabalarına bir destek de Ocak 2013'te Şura Meclisi'ne atanan kadın üyelerden gelmiştir. 8 Ekim'de, üç kadın üyenin teklifiyle kadınların sürücü olmalarına yönelik yasağın kaldırılması Şura Meclisi'nin gündemine taşınmıştır.³⁰ Havva el-Mani ve Mine el-Mashid ile birlikte teklifi hazırlayan Latife el-Shalan, konuya dair yaptığı açıklamada getirdikleri teklifin İslam'ın temel prensipleriyle uyumlu olmak şartıyla kadınların otomobil kullanma haklarının tanınmasını içerdiğini ifade etmiştir.³¹ Ne var ki teklifi inceleyen Şura Meclisi, Şura Meclisi'nde görüşülmeyecek bir konu olduğunu gerekçe göstererek 10 Ekim'de reddetmiştir.³² Alınan dini ve siyasal önlemlere rağmen eylemlerin önlenememesi ve İçişleri Bakanı Muhammed bin Nayif'in kadınların sürücü olma yasağının yeniden değerlendirileceği yönündeki açıklaması üzerine 28 Kasım'da açıklama yapan Yüksek Ulema Kurulu Başkanı (Baş müftü) Abdulaziz bin Abdullah el-Şeyh, kadınların sürücü olma hakkının tanınması sorununun ülkenin temel sorunlarından biri olmadığını ifade etmiş, bunun yanında kadınların otomobil kullanmasına yönelik uygulanan yasağın toplumu kötülüklerden koruduğunu söylemiştir.³³

Kadınların siyasal ve toplumsal hayattaki konumlarına yönelik yukarıda değinilenlere benzer sorunlar olmasına rağmen ülkede kadınları doğrudan ilgilendiren birçok konuda düzenlemeler yapılmamış da değildir. Kral Abdullah ile birlikte kadınlara yönelik ayrımcılığın azaltılması ve sınırlamaların gevşetilmesi konusunda pek çok düzenleme gerçekleştirilmiş ve kadınlara bazı haklar tanınmıştır. Sadece 2013 yılında yapılan reformlara bakıldığında Adalet Bakanlığı, dört kadına hukukçu lisansı vererek ülke tarihinde ilk defa kadınların devlet mahkemelerinde görev yapmalarının önu açıldığı³⁴, ilk defa kadınların da spor yapacağı kapalı alanların inşa edildiği ve yine ilk defa bir Suudi vatandaşı kadın film yapımcısının, Oscar'a aday bile gösterilen *Wadj-*

da isimli filmi çektiği bir yıl olmuştur.³⁵ Fakat ülkede kadınların durumu hakkında büyük sıkıntılar devam etmektedir. Örneğin, kadınlar yanlarında bir erkek vasi olmadan seyahat edemiyor ve çalışmıyor; dahası, yanlarında vasi olmadan kadınlar çocuklarını bile okula götürememektedirler.

2013 yılında iç politika gündeminde önemli bir yer tutan bir diğer konu ise ülke nüfusunun kayda değer bir bölümünü oluşturan yabancı işçilerin Suudi Arabistan'daki statüsü meselesidir. 2010'da Suudi Arabistan'da yapılan nüfus sayımına göre 27 milyon civarındaki nüfusun yaklaşık 9 milyonu ülkede çalışan yabancı işçilerden oluşmaktadır.³⁶ Bu veriler, ülke nüfusunun yaklaşık 1/3'ünün diğer ülkelerden çalışmaya gelen yabancı işçilerden oluştuğuna işaret etmektedir. Çalışma Bakanı Adil Fakih, Nisan 2013'te yaptığı açıklamada diğer ülkelerden gelen ve yasal prosedürlere uygun bir şekilde ülkede çalışan sayısının yaklaşık 7,5 milyon olduğunu açıklamıştır.³⁷ Bu iki veri birlikte düşünüldüğünde 1 milyondan fazla işçinin gayri resmi bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Suudi Arabistan'a çalışmak amacıyla yasal ve kaçak yollardan gelen göçmenleri ağırlıklı olarak Hindistan, Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş, Endonezya, Filipinler, Etiyopya, Somali, Yemen ve Mısır vatandaşları oluşturmaktadır.³⁸ Yabancı işçiler, başta inşaat sektörü, ticari taksi işletmeciliği ve hastane, okul ve üniversitelerde temizlik elemanı olmak üzere pek çok alanda ülkenin işgücü açığını gidermektedirler.³⁹ Ancak yabancı işçiler, "Kefalet Sistemi" olarak adlandırılan bir çalışma sözleşmesine tabi tutulmaktadır.⁴⁰ Bu sözleşme hükümlerine göre bir kişinin ülkede çalışması ve yerleşmesi için bu ülkeden birisinin onu himayesi altına alması ve ona kefil olması gerekmektedir. Taraflar arasında imzalanan sözleşmeyle birlikte işçinin kimliğine el konulmakta ve kefilin izni olmadan ne iş değiştirilebilmekte ne de ülke terk edilebilmektedir.⁴¹

2013 yılının başında Suudi yönetimi, kaçak yollarla çalışan ve önemli bir yekûn oluşturan kaçak işçilerin ülkeye girişlerinin engellenmesi ve ülkede bulunanların sınır dışı edilmesi yönünde ciddi bir politika izlemeye başlamıştır. Suudi yönetimini böyle bir politika izlemeye yöneltten ana dinamik, Suudi rejiminin Arap Baharı'na tedirgin yaklaşmasıdır. Birkaç ülkede rejimin devrilmesine sebep olan Arap Baharı'nda hiç şüphesiz genç ve işsiz nüfus önemli bir rol oynamıştı. Bu durumun farkında olan Suudi rejimi, ülkede işsizlik oranının %12'ye yükseldiği⁴² ve işsizliğin özellikle genç nüfus arasında arttığı bir dönemde yabancı işçileri geri göndererek kendi genç nüfusuna istihdam alanı oluşturmaya çalışmakta ve böylece ülkedeki rejim karşıtı muhtemel gösterilerin önünü almayı düşünmektedir. Bu amaç doğrultusunda Çalışma Bakanlığı, genç nüfusa istihdam yaratarak işsizlik oranını aşağı çekmek amacıyla 2012 yılında aldığı kararla işyerlerinde çalışan Suudi vatandaşları ile yabancı uyrukluların oransal dağılımının nasıl olması gerektiğini kara-ra bağlamıştır.⁴³ Bunun sonucunda bir işyerlerinde çalışan yabancı işçilerin sayısının Suudi vatandaşlarınınkini geçemeyeceği şartı getirilmiştir.⁴⁴ Bu ise ülkedeki yabancı işçilerin istihdam oranında düşüşü beraberinde getirmiştir.

Bu çerçevede, 2013 yılının başında resmi çalışma ve oturma izin belgesine sahip olmayan yabancı işçilere yönelik denetimi artıran Suudi yönetimi, yabancı uyruklu işçileri tutuklayarak ülkelerine geri göndermeye başlamıştır. Bu politikası nedeniyle Suudi şirketlerinin, yabancı diplomatların ve yabancı işçilerin ciddi tepkisi ile karşılaşan Suudi yönetimi, 3 Nisan'da çalışma izni olmayan işçilerin oturma ve çalışma izni edinmeleri veya ülkeyi terk etmeleri için üç aylık bir mühlet tanıdığını açıklamıştır.⁴⁵ Böylece yabancı işçilerin çalışmaya devam edebilmeleri için 3 Temmuz'a kadar eksik belgelerini tamamlamalarına imkan tanınmıştır. Bu süre içerisinde çalışma izni alamamasından veya Kefalet Sistemi'nden kaynaklanan sorunlardan dolayı on binlerce yabancı işçi ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak siyasal otoritenin tanıdığı mühlet sona yaklaştıkça işçiler kendi ülkelerinin elçiliklerine başvurarak veya elçiliklerin önünde gösteriler yaparak sorunlarının giderilmesini talep etmişlerdir.⁴⁶ Bunun üzerine yabancı diplomatlar ilgili kurumlarla konuyla ilgili olarak temaslarda bulunmuş; daha sonra Çalışma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlıklarının konuyla ilgili tavsiyelerini dikkate alan Kral Abdullah, 1 Temmuz'da yayınladığı Kraliyet Kararnamesi'yle işçilere tanınmış olan ülkeden ayrılma son tarihini dört ay ertelemiştir.⁴⁷

Ne var ki, Kasım ayı yaklaşmasına rağmen hala ülkede yüz binlerce yabancı işçi gayri resmi bir şekilde çalışmaya devam etmektedir. Bunun farkında olan İçişleri Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı yaptıkları açıklamalarda yabancı işçilere yönelik kesinlikle yeni bir mühlet tanınmayacağını altını çizmişlerdir.⁴⁸ Tanınan sürenin sona ermesinin ardından Suudi güvenlik güçleri çalışma izni olmayan yabancı işçilere yönelik devletin aldığı sınır dışı etme kararını uygulamaya başlamışlardır. Bunun üzerine Suudi güvenlik güçleriyle yabancı işçiler arasında çatışmalar çıkmış ve her iki taraftan da birçok yaralanan ve ölenler olmuştur.⁴⁹ Suudi yönetimi yaptığı açıklamada 48 saat içerisinde yaklaşık 16.000 yasa dışı yabancı işçinin tutuklandığını belirtmiştir.⁵⁰ Bu politikasında kararlılığını sürdüren Suudi yönetimi, devam eden günlerde tutukladığı işçileri sınır dışı etmiş ve aralık ayına gelindiğine ülkelerine geri gönderilen işçilerin sayısı yüz binlere ulaşmıştır. Kasım ayından sonra yaklaşık 23,000 Etiyopya⁵¹, 150,000 Hindistan ve 200,000 Yemen vatandaşı yetkililer tarafından sınır dışı edilmiştir.⁵² Güvenlik güçleriyle girilen çatışmada iki Etiyopya vatandaşının ölmesi, Suudi Arabistan ile Etiyopya arasında diplomatik krize neden olmuştur. Etiyopya Dışişleri Bakanı Tedros Adhanom, yabancı işçilere karşı şiddet kullanan Suudi yönetimini vatandaşlarının ölümüne neden olan olayları ciddi bir şekilde soruşturmaya çağırmıştır.⁵³ Diğer taraftan Suudi Arabistan'ın Etiyopya, ABD, Norveç ve Almanya'daki elçiliklerinin önünde gösteriler düzenleyen Etiyopya vatandaşları, Suudi rejiminin yabancı işçilere yönelik şiddetli baskısını protesto etmişlerdir.⁵⁴

Dış Politika Gelişmeleri

Bu bölümde 2013 yılında Suudi Arabistan'ın dış politika gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden konular ve dolayısıyla bunların üzerinden ilgili devletlerle ilişkiler üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, Suudi Arabistan'ın Mısır, İran, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkileri üzerinde durulacaktır. Bölgesel politikaları bağlamında yukarıda belirtilen ülkelerle ittifaka giden ya da rekabete tutuşan Suudi Arabistan, dış politika tutum ve davranışlarını ekseriyetle bu ülkeler ekseninde inşa etmektedir. Bölgesel düzeyde, Suriyeli muhaliflere açık destek vererek rejimi yıkmak ve İran'ın Ortadoğu'daki nüfuzunu kırmak için büyük gayret gösteren Suudi Arabistan'ın, hem ordu üzerinden yeniden inşa etmeye çalıştığı Mısır hem de Türkiye ile yakın temasta bulunmayı temel dış politika önceliği olarak belirlediği söylenebilir. Bölgesel dengelerin yeniden inşa edildiği bir süreçte Suudi Arabistan'dan farklı bir yöntem benimseyen ABD'yle olan ilişkiler ise tarihi bir kırılma anını yaşamaktadır.

Suudi Arabistan-Mısır İlişkileri

2013 yılında Suudi Arabistan'ın dış politika gündemini yoğun bir şekilde işgal eden ülke Mısır olmuştur. Bunda, 3 Temmuz 'da Mısır'da gerçekleşen darbenin hazırlık sürecinde ve başarıya ulaşmasının ardından Suudi Arabistan'ın doğrudan veya dolaylı olarak oynadığı kilit rol etkili olmuştur. Haziran'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanarak Mısır'ın demokratik yolla seçilmiş ilk devlet başkanı olan Muhammed Mursi'nin muhalifleri, Mursi'nin seçilmesinden tam bir yıl sonra Hüsnü Mübarek'in devrilmesi sürecinde sembolik önem kazanmış olan Tahrir Meydanı'nda hükümet karşıtı gösteriler yapmaya başlamışlardır. 30 Haziran'da başlayan ve Cumhurbaşkanı Mursi'nin istifasını isteyen gösteriler üzerine Mısır ordusu 1 Temmuz'da muhtıra vermiş, Mursi'yi 48 saat içerisinde görevinden istifaya çağırmıştır.⁵⁵ Mursi'nin görevini bırakmayacağına ilişkin açıklamasından bir gün sonra (3 Temmuz'da) Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el-Sisi, muhaliflerin lideri Muhammed el-Baradei, Ezher Şeyhi, Kipti Patriği ve Selefi Nur Partisi'nin liderini yanına alarak yaptığı açıklamada, anayasayı askıya aldığı ve Mursi'nin yerine Adli Mansur'u geçici Cumhurbaşkanı olarak atadığını açıklamış⁵⁶ ve böylece darbeyi tüm dünyaya ilan etmiştir.

Mısır'da darbenin başarıya ulaşması ve Adli Mansur'un geçici Cumhurbaşkanı olarak ilan edilmesinden sadece birkaç saat sonra Suudi Kralı Abdullah, tebrik mesajı⁵⁷ göndermek suretiyle geçici yönetimi tanıyan ilk devlet başkanı olmuştur. Kral Abdullah gönderdiği tebrik mesajında, kendisine verilen sorumluluğu yerine getirmesi hususunda dileklerini ilettiği.⁵⁸ Darbe rejimini tanıyarak ona siyasal desteğini vermekten imtina etmeyen Suudi Arabistan, yeni yönetimin içinde bulunduğu ekonomik güçlüğü yenmesi ve varlığını sürdürmesi amacıyla bir ekonomik yardım paketi açıklamıştır. 9 Temmuz'da Suudi Ekonomi Bakanı İbrahim el-Assaf tarafından açıklanan

yardım paketine göre 2 milyar dolar Mısır Merkez Bankası'na faizsiz kredi, 2 milyar dolar petrol ve gaz yardımı ve 1 milyar dolar da nakit para olmak üzere toplam 5 milyar dolar yardım taahhüdünde bulunulmuştur.⁵⁹ Birleşik Arap Emirlikleri (3 milyar dolar) ve Kuveyt (4 milyar dolar) de yardım paketleri açıklarak⁶⁰ Mısır meselesinde Suudi Arabistan'la paralel politika izlemişlerdir. Böylece toplamda 12 milyar dolar yardım yapılarak Müslüman Kardeşler'e yönelik yapılan darbe üç Arap ülkesi tarafından finanse edilmiş oldu. Tutuklanan Cumhurbaşkanı Mursi'nin darbe yönetimini tanımadığını ve kendisinin ülkenin meşru cumhurbaşkanı olduğunu ifade ederek halkı direnmeye davet etmesi üzerine başlayan kitlesel gösteriler, darbe rejimi tarafından şiddetle bastırılmıştır. Aylarca süren gösterilere askeri yönetimin orantısız müdahalesi ve silah kullanması üzerine yüzlerce Mısır vatandaşı katledilmiştir. Darbe yönetiminin bu politikaları en güçlü desteği Suudi Arabistan'dan almıştır. 17 Ağustos'ta kameraların karşısına geçen Kral Abdullah, terörizm, fitne ve sapkınlığa karşı geçmişte Mısırlı kardeşlerinin yanında durduklarını ve gelecekte de duracaklarını ifade etmiş, Mısır'ı istikrarsızlaştırmaya çalışan odaklara karşı Arap devletlerini harekete geçmeye davet etmiştir.⁶¹ Rejime siyasi desteğini sürdüren Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal, 30 milyon insanın desteklediği "30 Haziran Devrimi"nin gecenin karanlığında meydana gelen askeri darbelerle karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmiştir.⁶² Mısır'da Mursi'nin ordu tarafından yönetimden indirilmesini darbe olarak adlandırmaları da askeri yönetiminin aşırı güç kullanması ABD ve AB'nin tepkisine neden olmuştur. Mısır'da masum insanlara yönelik rejimin artan şiddeti 21 Ağustos'ta AB ülkelerinin bu ülkeye silah satışında bazı sınırlamalara gitme kararı almasına itmiştir.⁶³ AB'nin bu yönde karar almasından bir gün önce açıklama yapan Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal, "Mısır'a yardımlarını kesecek olanlara veya bununla tehdit edenlere cevabımız şudur: "Arap ve Müslüman ülkeler zengin oldukları için Mısır'a yardım yapma konusunda tereddüt etmeyeceklerdir."⁶⁴ Suudi Arabistan bu açıklamasıyla Mısır'daki askeri rejimin varlığını sürdürmesi konusundaki ciddiyetini bir kez daha ortaya koymuştur. ABD ve AB ülkeleri Mısır'daki sivil göstericilere yönelik güç kullanımını eleştirirken, Suudi Arabistan ise Batı'nın bu yöndeki açıklamalarının Mısır'da Müslüman Kardeşler'i şiddete başvurmaları konusunda cesaretlendirdiğini ileri sürmüş ve Kahire yönetiminin terörizm ve ayaklanmalarla mücadele ettiğini ifade etmiştir.⁶⁵ Ayrıca darbe yönetiminin Mursi taraftarlarını silah kullanarak bastırması ve demokrasiyi yeniden tesis etmekte aceleci davranmaması, ABD yönetiminin bunları gerekçe göstererek yıllık 1,5 milyar doları bulan Mısır'a yapılan yardımı (nakit para ve askeri yardım) 10 Ekim'de askıya almasıyla sonuçlanmıştır.⁶⁶

Suudi Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal, askeri darbeden sonra 2 Eylül'de Mısır'a yaptığı resmi ziyaretle darbe yönetimine ve politikalarına verdiği diplomatik ve finansal desteğini yinelemiştir. Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Abdülfettah el-Sisi ve Başbakan Hazem el-Biblavi'yle görüşme gerçekleştiren Suud el-Faysal, Kral Abdullah'ın Mısır'ın Arap dünyasındaki

özgün rolünü yeniden kazanması yönündeki çabalarını takdir ettiğini ve Suudi Arabistan'ın Kahire yönetimine gereken desteği vereceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Daha sonra Geçici Cumhurbaşkanı Adli Mansur 7 Ekim'de ilk resmi yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a yapmıştır. Mısır'ın içerisinde bulunduğu istikrarsızlık ve bölgesel sorunları görüşmek üzere Kral Abdullah'la bir araya gelen Adli Mansur, Mısır'daki gelişmelerde aldığı pozisyon ve ülkenin düştüğü ekonomik darboğazda verdiği finansal desteği nedeniyle Suudi yönetimine teşekkürlerini iletmiştir.⁶⁸ Ziyaret esnasında Suudi menşeli *As Şark Al-Avsat* gazetesine verdiği mülakatta Mansur, Suudi Arabistan'ı ziyaretin ve Kral Abdullah'a teşekkürün zorunluluk olduğunu ifade etmiş ve Mısır'ın terörizmle savaşının Körfez Arap ülkelerinin güvenliğiyle yakından ilintili olduğunun altını çizmiştir.⁶⁹ İki liderin görüşmesinde ayrıca Kral Abdullah, “teröre, isyana ve Mısır'ın güvenliğine zarar vermeye çalışanlara karşı Mısır yönetimini destekleyeceğiz”⁷⁰ şeklindeki taahhüdüyle darbe yönetimine güçlü desteğini bir kez daha ve doğrudan yinelemiştir.

Riyad yönetiminin Müslüman Kardeşler'e yönelik darbenin öncesinde ve sonrasında aldığı pozisyon, onun Mısır'a yüklediği stratejik önem ve Müslüman Kardeşler'e yönelik tedirginliğinden kaynaklanmaktadır. Burada temel soru, Mursi'nin 12 Temmuz 2012'de ilk resmi yurt dışı ziyaretini⁷¹ Suudi Arabistan'a yapmasına rağmen niçin Riyad yönetiminin yeni Mısır yönetimiyle alakalı kaygıları giderilememiştir? Suudi Arabistan'ın darbe rejimine verdiği destekte birçok faktör rol oynamaktadır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi Müslüman Kardeşler faktörüdür. Suudi rejimi, Arap devletlerindeki uzun bir tarihi İslami hareket olan Müslüman Kardeşler'i kendi rejimine yönelik yakın bir tehlike olarak görmektedir. Burada Müslüman Kardeşler, Suudi rejiminin güvenlik anlayışına çift yönlü bir tehlike arz etmektedir. Suudi hanedanlığı ve Vahhabi ideolojisi üzerine inşa edilmiş olan Suudi rejimi, siyasal boyutuyla hanedanlık yönetimlerine karşı gelen ve dinsel boyutuyla Vahhabi doktrine alternatif bakış açısı ortaya koyan Müslüman Kardeşler'i hayati bir tehlike olarak görmekte ve bunun ortadan kaldırılması için yoğun bir şekilde çalışmaktadır.

Muhammed Mursi'nin yönetime gelmesi Suudi Arabistan'ı derin bir endişeye sevk etmiştir. Arap Baharı'yla birlikte Mısır'ın yanında diğer Arap ülkelerindeki Müslüman Kardeşler örgütlerinin de güç kazanması Suudi rejimini “İhvan hilali” tehlikesini düşünmeye itmiştir.⁷² Suudi Arabistan'daki dinsel ve siyasal muhalefet hareketi Sahva Hareketinin (el-Sahva el-İslamiye)⁷³ Müslüman Kardeşler hareketinden etkilenerek kurulduğu ve bu hareketle ideolojik bağlantısı göz önüne alındığında, Suudi rejiminin söz konusu darbeye yönelik politikaları daha anlaşılır olmaktadır. Kral Abdullah'ın darbe yönetimini tebrik etmesi ve bu yönetime yardım paketi açıklaması muhalif Sahva hareketinin tepkisine yol açmıştır. Sosyal medya üzerinden tepkilerini dile getiren muhalifler, Suudi rejiminin bu kararına yönelik imza kampanyası başlatmışlardır. Saddam Hüseyin'in yıkılmasından sonra şekillenmeye başlayan “Şii Hilali” tehlikesine ek olarak 2011 Arap Baharı'yla birlikte şe-

killenmeye başlayan “İhvan Hilali” tehlikesi Suudi Arabistan’ı iki taraftan sıkıştırarak bir yakın tehlikeyle yüzleşmek zorunda bıraktığı söylenebilir. Suudi rejiminin Müslüman Kardeşler’e ilişkin korkusunu, ortaya çıkan resmi bir belge somut bir şekilde açıklamaktadır. Mısır’daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden hemen önce 5 Mayıs 2012’de Suudi Dışişleri Bakanlığı’ndan Mısır’daki diplomatik temsilciliklerine gönderilen resmi bir belgede; seçimlerde Mursi’nin kazanmaması için her türlü yolun denenmesi gerektiği, çünkü Müslüman Kardeşler’in Suudi Arabistan için gerçek tehlike olduğu ve eğer tedbir alınmazsa İslam ve Arap dünyasındaki liderliklerini kaybedecekleri uyarısında bulunulmuştur.⁷⁴

Suudi yönetiminin Mısır darbesine ilişkin politikalarında etkili olan ikinci faktör Arap Baharı’dır. Suudi hanedanlığı, Arap Baharı’nı ülkeyi yönetme meşruiyetine karşı meydan okuma olarak görmekte ve Mısır’da başarıya ulaşmış olan devrimi sona erdirerek Arap Baharı rüzgarını tersine çevirme gayreti içerisine girmiştir. Böylece rejimin güvenlik ve istikrarını tahkim etmeye çalışmaktadır. Üçüncüsü İran faktörüdür. Suudi Arabistan bölgedeki baş rakibi olarak gördüğü İran ile Basra Körfezi’nde üstünlük ve Ortadoğu’da ise nüfuz mücadelesi vermektedir. Mısır Devrimi akabinde Mübarek’in yıkılması ve Mursi yönetiminin İran’la yakınlaşma politikası izlemesi, Suudi Arabistan’ın bölgesel hedeflerinin aleyhine bir durumu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Riyad yönetimi, İran’la yakınlaşan Müslüman Kardeşler’e karşı yapılan darbeyi bölgesel dengeleri kendi lehine çevirme fırsatı olarak da değerlendirmektedir.

Suudi Arabistan-İran İlişkileri

Basra Körfezi’nin en güçlü iki ülkesi İran ve Suudi Arabistan on yıllardır birbirleriyle rekabet halindedirler. Her ne kadar iki ülke ilişkilerinde işbirliğini olanaklı kılacak pek çok alan bulunsa da rekabet, güvensizlik, husumet ve düşmanlık bu ülkelerin birbirlerine yaklaşımlarında ve birbirlerini algılayışlarında baskın unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. 1989-97 Haşimi Rafsanjani ve 1997-2005 Muhammed Hatemi dönemlerinde iki ülke ilişkilerinde gerilimi düşürme ve karşılıklı düşmanlık ve güvensizliği giderme üzerinden yakınlaşma politikası izlenmiş, ancak bu durum 2005-2013 dönemindeki Mahmud Ahmedinecad yönetimiyle birlikte neredeyse tümüyle ortadan kalkmıştır. Sekiz yıllık Ahmedinecad döneminde Riyad-Tahran ilişkileri her geçen gün daha da kötüye gitmiştir. Özellikle Ahmedinecad’ın komşu Arap ülkelerindeki rejimleri yok saymak suretiyle doğrudan Arap sokağına seslenmesi ve bazı telkinlerde bulunması Ruhullah Humeyni dönemi (1979-89) İran’ın dış politika çizgisini aklı getirmiş ve Suudi yönetiminin tedirginliğine yol açmıştır.

Öte yandan, İran’da 12 Haziran 2013 seçimlerini Hasan Ruhani’nin kazanması, Riyad-Tahran ilişkilerinde yeni bir dönemin başlayacağı yönündeki umutları yükseltmiştir. Nitekim Ruhani’nin seçilmesinden önce ve hemen

sonra İran'ın iç ve dış politikasıyla alakalı verdiği demeçleri, kendinden önceki yönetimle derin bir farklılaşmanın olacağı izlerini taşımaktadır. İran Cumhurbaşkanı seçildikten sonra gerçekleştirdiği ilk basın toplantısında Ruhani, Suudi Arabistan'dan komşu ve kardeş diye bahsetmiş ve iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesini temel öncelikleri olarak gördüğünü ifade etmiştir.⁷⁵ Ruhani “biz Basra Körfezi ülkeleriyle komşuyuz ve Suudi Arabistan ile kardeşiz; Müslümanların dönüp namaz kıldıkları kible Suudi Arabistan'da bulunmakta ve bizim bu ülkeyle tarihi, dini ve kültürel bağlarımız var”⁷⁶ şeklinde konuşmuş, Riyad yönetimiyle ilişkilerinde yeni bir döneme işaret etmiştir. Aynı konuşmada Ruhani, İslam Devrimi'nden (1979) sonra İran-Suudi Arabistan arasındaki ilk güvenlik anlaşmasını imzaladığına değinerek anlaşmadan gururla bahsetmiştir. Kral Abdullah ise 16 Haziran'da Ruhani'ye gönderdiği tebrik mesajında seçimleri kazanmasına sevindiklerini ifade etmiştir.⁷⁷ Diğer yandan yeni İran liderliği, Hatemi döneminde Savunma Bakanlığı yapmış ve İran'ın Huzistan bölgesinde doğmuş Arap asıllı Ali Şahani'yi Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak atayarak⁷⁸ başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez Arap ülkelerine pozitif bir mesaj verdiği söylenebilir. Ali Şahani'nin İran-Suudi ilişkilerinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ali Şahani 1999 yılında Suudi Arabistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirerek İslam Devrimi'nden bu yana bu ülkeyi ziyaret eden ilk İran Savunma Bakanı olmuştur. Hatemi döneminde İran-Arap ilişkilerinde oynadığı önemli rol nedeniyle Suudi Kralı tarafından Ali Şahani'ye “Abdülaziz Nişanı” verilmiştir.⁷⁹

2013 yılının ikinci yarısında Ruhani liderliğindeki İran dış politikası “yapıcı angajman” şeklinde nitelendirilen yeniden yapılanmaya girmiştir. Bu yeni dönemde, İran'ın bölgedeki ve uluslararası politikadaki tecrit edilmiş konumunu değiştirmek, dış dünya ile karşılıklı güven ilişkisini sağlamak ve dolayısıyla ülkeyi ekonomik darboğazdan çıkarmak amacıyla yeni bir dış politika çizgisi izlenmeye başlanmıştır. Bu nedenle göreve geldiği zamanki açıklamalarına paralel bir şekilde 19 Eylül'de verdiği bir demeçte de Ruhani, Suudi Arabistan ile yakın bağlara temas etmiş ve bu ülkeden dost ve kardeş ülke şeklinde bahsetmiştir.⁸⁰ 23 Eylül'de Kral Abdullah'a mesaj gönderen Ruhani, Suudi milli bayramını kutlamış, iki ülke ilişkilerinin dostane yönde gelişmesi ve farklı alanlarda işbirliğinin genişletilmesi yönündeki dileklerini iletmıştır.⁸¹ Öte yandan Kral Abdullah, Ruhani'yi hacca davet etmiş ancak Ruhani bu teklifi başta kabul edilmesine rağmen daha sonra reddetmiştir.⁸² Ekim ayında İran'daki yeni yönetimle ilgili verdiği bir demeçte Prens Türki bin Faysal, “eğer onlar diğer ülkelerin saygısını kazanmak istiyorlarsa, ilk önce diğer ülkelerin geleneklerine, miraslarına ve siyasal kimliklerine saygı duymalıdır” şeklinde konuşmuştur.⁸³ 21 Kasım'da *As-Shark Al-Avsat* gazetesinde yayınladığı yazısıyla İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif de cevaben, Suudi yönetimine açık bir şekilde olumlu mesajlar vermiş ve İran'a yönelik şüphe ve korkuları gidermeye çalışmıştır. Bölge devletleriyle “sıfır toplamı” ilişki düzeyine karşı olduklarını, diğerlerinin aleyhine olacak bir çıkar peşinde olmadıklarını ifade eden Zarif, coğrafyanın ve dolayısıyla komşularının de-

ğişme ihtimali olmadığı gerçeğinden hareketle bölge devletleriyle koordineli bir şekilde hareket edeceklerinin altını çizmiştir.⁸⁴

Ne var ki, iki ülke arasındaki yapısal sorunların (Şii-Sünni, Fars-Arap ve Cumhuriyet-Monarşi farklılıkları) devam etmesi, Suriye ve Bahreyn gibi bölgesel sorunlarda karşıt kamplarda yer almaları ve Ruhani liderliğinin Obama yönetimiyle yakınlaşma politikası izlemesi Suudi Arabistan-İran ilişkilerindeki olumlu söylemin pratiğe dökülmesine engel olmuştur. Özellikle Suudi Arabistan'ın baş müttefiki ABD ile baş düşmanı İran'ın yakınlaşma sinyalleri vermesi Suudi rejiminin yeni İran yönetimine ilişkin kaygılarını iyice artırmış ve ABD ile ilişkiler de gerilime neden olmuştur. 3 Ağustos'ta yemin ederek resmi olarak görevine başlayan Ruhani, dış politikada Batı'yla nükleer sorunun bir çözüme bağlanmasını öncelikli olarak görmüş ve bu yönde girişimde bulunmuştur. Buna paralel olarak Ruhani ve Zarif Eylül ayında Twitter hesaplarından, değiştiklerini dünyada göstermek için Yahudilerin yılbaşı bayramını (Roş Haşama) kutlamışlardır.⁸⁵ 27 Eylül'de ABD Başkanı Barak Obama ile Ruhani telefon görüşmesi yapmış ve nükleer sorunun çözülmesine yönelik karşılıklı siyasal iradelerini açıklamışlardır.⁸⁶ Bu görüşme 1979'dan beri iki ülke arasındaki en yüksek seviyeli doğrudan temas olmuştur.

Hem ABD hem de İran yönetimlerinden gelen yapıcı açıklamalar, Ahmedinejad döneminde bir çözüme kavuşturulamayan nükleer soruna ilişkin müzakerelerin başlamasına zemin hazırlamıştır. Başta ABD olmak üzere P5+1/EU3+P3 (üç AB ülkesi ve üç BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi) ülkelerinin yeni İran yönetimiyle nükleer müzakerelere derhal başlaması ve müzakerelerin olumlu yönde ilerlemesi daha anlaşma imzalanmadan Suudi Arabistan'ın kaygılarını artırmış ve tepkisine neden olmuştur. Suudi Arabistan, ABD'yi İran'a yönelik politikalarından vazgeçirmek amacıyla birçok diplomatik hamlede bulunmuştur. Bunlardan ilki 18 Ekim 2013'te BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçildikten bir gün sonra üyeliği reddetmesidir.⁸⁷ ABD'yi İran konusunda, buna Suriye meselesini de eklemek gerekir, politika değişikliğine ikna edemeyen Suudi yönetimi, tepkisini bu şekilde dile getirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Suudi Arabistan'ın Londra elçiliğinden, "BM'nin Ortadoğu'yu nükleer silahlardan koruyamaması Güvenlik Konseyi'nde Suudi Arabistan'ın üyeliğini reddetmesinin sebeplerinden biridir" şeklinde bir açıklama gelmiştir.

Suudi muhalefetine rağmen ABD'nin İran ile müzakereleri sürdürmesi, muhtemel bir anlaşmayı engellemek amacıyla Suudi yönetiminin Fransa ile yakınlaşma politikası izlediği ve bu ülke üzerinden müzakereleri sekteye uğratmaya çalıştığı görülmüştür. Zira kasımın ilk haftası nükleer müzakerelerin ikinci etabında taraflar arasında neredeyse anlaşmaya varıldığı açıklanmak üzereyken görüşmeler, bir sonraki toplantıda devam etmek üzere sona erdirilmiştir. Bunda, son zamanlarda Suudi Arabistan ile paralel politika izleyen Fransa'nın rolü dikkatlerden kaçmamıştır. Özellikle Suudi Arabistan-Fransa arasında ekim ayında imzalanan toplam 6,5 milyar dolarlık silah anlaşmasının⁸⁸ Paris yönetimini bu yönde tavır almaya ittiği söylenebilir.⁸⁹ İran im-

zalanacak muhtemel bir anlaşmaya dair tavrını açık bir şekilde ortaya koyan Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Paris'in "enayi yerine konulduğu" bir anlaşmayı kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir.⁹⁰

22-23 Ekim'de düzenlenen Arap-ABD Siyasetçileri Yıllık Konferansı'nda konuşan Suudi Arabistan eski İstihbarat Başkanı Prens Türki el-Faysal, "İran'ın nükleer silah geliştirdiği takdirde KİK'e üye ülkelerin nükleer caydırıcılık elde etmek de dahil tüm seçenekleri dikkatli bir şekilde ele alacaktır"⁹¹ şeklinde konuşarak ABD'yi uyarmıştır. Bundan kısa bir süre sonra Cenevre'de müzakerelerin sürdüğü sırada, Pakistan'da Suudi Arabistan savunma sanayisi için üretilen nükleer silahların nakledilmeyi beklediğine yönelik BBC'de bir rapor yayınlanmıştır.⁹² Pakistan Dışişleri Bakanlığı'nun varlığını inkar ettiği bu raporu,⁹³ İran ile Batı arasında imzalanacak olası bir anlaşmayı engelleme-ye dönük bir girişim olarak görmek gerekir. Öte yandan aynı dönemde Suudi Arabistan ile İsrail'in ortak düşman İran'a karşı askeri işbirliğinde bulduklarına yönelik iddialarda yayılmaya başlamıştır. Nükleer anlaşmanın imzalanmasından sadece bir kaç gün önce, 17 Kasım'da, *The Sunday Times*'ta çıkan bir haberde, nükleer programı Cenevre'de imzalanacak anlaşmayla çözülemediği takdirde, Suudi yetkililerin İran'a olası bir saldırı planı konusunda İsrail istihbaratıyla birlikte çalıştıkları, en azından Riyad'ın İran'ın nükleer tesislerini vurmak amacıyla havalanacak İsrail uçaklarına hava sahasını açacağı iddia edilmiştir.⁹⁴ Ayrıca iki ülke İstihbarat Başkanı Prens Bender bin Sultan ile Tamir Pardo'nun Ürdün'deki Akabe Körfezi'nde gizli görüşmeler yaptığı da ileri sürülmüştür.⁹⁵ Fakat, Suudi Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, İsrail'le diplomatik ilişkileri bulunmayan Suudi Arabistan'ın her hangi bir işbirliği içerisinde olduğu iddialarının gerçeği yansıtmadığı ve tamamen yalan olduğu ifade edilmiştir.⁹⁶

Her ne kadar Suudi Arabistan, bölgesel rakibi ve düşmanı İran'ın başta ABD ile olmak üzere Batılı güçlerle bir anlaşmaya gitmesine engel olmaya büyük gayret göstermişse de 24 Kasım'da taraflar (EU3+P3 ülkeleri ve İran) Cenevre'de nükleer anlaşma konusunda uzlaşmış ve geçici bir anlaşmaya (Ortak Eylem Planı) imza atmışlardır.⁹⁷ İmzalanan anlaşmaya yönelik "ihtiyatlı iyimserlik" politikası izleyen Riyad yönetimi geç de olsa yaptığı açıklamada, iyi niyet beyanı varsa, bu anlaşmanın İran'ın nükleer programına kapsamlı çözüm bulunmasına matuf ilk adım olabileceğine vurgu yapmıştır.⁹⁸ Bunun yanında yapılan açıklamada, nükleer anlaşmanın bölge ülkelerinin de barışçıl bir şekilde nükleer enerjiyi kullanmalarına yönelik önemli bir adım olduğuna değinerek⁹⁹ Riyad'ın nükleer enerjiye yöneleceğinin sinyalleri verilmiştir. Yapılan remi açıklamada imzalanan anlaşmaya yönelik kısmen olumlu bir durum sergilemesi Suudi yönetiminin, tarihi hata diyerek¹⁰⁰ anlaşmaya tamamen karşıt pozisyon alan İsrail ile birlikte anılmak istememesi ve İslam dünyası ile Batı dünyasını doğrudan karşısına almak istememesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ancak Krallığın yaptığı resmi açıklamanın dışında hanedan üyelerinin yaptığı bireysel açıklamalar ve devletin basın yayın organları, Riyad yönetiminin söz konusu anlaşmadan büyük rahatsızlık duy-

duğunu göstermektedir. Nükleer anlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra, Suudi devleti destekli *Arap News* gazetesi, “nükleer anlaşma İran hegemonyası korkularını tetikledi” manşetli nüshasında, nükleer anlaşmanın İran’ın bölgesel emellerini güçlendireceği nedeniyle Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkelerini endişelendirdiği üzerinde durmuştur.¹⁰¹

Geçici anlaşmanın imzalanmasından sonra politika değişikliğine giden Riyad yönetimi, muhtemel bir nükleer anlaşmayı engelleme politikasını değiştirmiş ve önüne geçemediği nükleer müzakerelerde masada olma politikası izlemeye koyulmuştur. Zira 6-8 Aralık’ta gerçekleştirilen Bölgesel Güvenlik Zirvesi Mename Diyalogu’nda Suudi Arabistan, nükleer programdan en fazla etkilenen ülke oldukları gerekçesiyle İran’la yapılan nükleer müzakerelere KİK ülkelerinin de müdahil olması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰² 11 Aralık’ta İran Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada müzakerelerin İran ile Batı arasında olduğu için KİK ülkelerini ilgilendirmeyeceği söylenerek bu talep reddedilmiştir.¹⁰³ Diğer taraftan, Cenevre’de imzalanan anlaşmaya ilişkin kaygılarını gidermek ve ilişkileri geliştirmek amacıyla Dışişleri Bakanı Zarif, 1-3 Aralık tarihlerinde Körfez ülkelerine resmi ziyaret yapmış, bölge sorunları ve Riyad-Tahran ilişkileriyle ilgili önemli mesajlar vermiştir. Suudi Arabistan ve Bahreyn dışındaki KİK üyeleri Kuveyt, Katar, BAE ve Umman’da temaslarda bulunan Zarif, temel olarak nükleer anlaşmanın bu ülkeler için tehdit veya onların hilafına olmadığını, tersine fırsat olduğunu işlemiş ve Suudi Arabistan’la ilişkilerin geliştirilmesinin bölgesel sorunların üstesinden gelinmesindeki önemine değinmiştir. Umman’da temaslarda bulunduğu esnada Zarif, Suudi Arabistan’ı bölgenin ve İslam dünyasının çok önemli bir ülkesi olarak gördüklerini ve iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ İran ve Suudi Arabistan’ın bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için birlikte çalışmalarını gerektiğine değinen Zarif,¹⁰⁵ Suudi Arabistan’ı ziyaret edeceğini söylemiştir.¹⁰⁶

Bu arada, Riyad yönetimiyle Tahran yönetimi medya üzerinden diplomasi faaliyetlerine hız vermişlerdir. *Gulf News*’de bir gün arayla çıkan iki makale bunun en somut göstergesidir. 23 Aralık’ta bu gazeteye “İran yeni bir dönem başlatmaya hazır” başlıklı bir yaz kaleme alan Cumhurbaşkanı Ruhani, dış politikada realizm ile idealizm (İslam Cumhuriyeti’nin temel ilke ve idealleri) arasında denge gözetmeceğinin altını çizmiş ve komşuları ve diğer bölge devletleriyle ilişkilerinde karşılıklı güven inşa etme amacı peşinde olduklarını¹⁰⁷ ifade etmek suretiyle başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerine takip edecekleri yeni dış politika parametreleri hakkında bilgi vermiştir. Buna karşılık, 24 Aralık’ta aynı gazetede Suudi eski İstihbarat Başkanı Türki el-Faysal tarafından yazılan “İran gerçekten değişti mi?” başlıklı makalede, yeni İran yönetimiyle alakalı bazı şüphe ve kaygıların altı çizilmiş ve Suudi Arabistan’ın İran ile ilgili iki temel korkusundan bahsedilmiştir: nükleer silah edinme niyeti ve komşularının içişlerine müdahale etmesi.¹⁰⁸

Her ne kadar taraflar ikili ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik olumlu beyanlarda bulunmuş ve demeçler vermişlerse de 2013 yılının sonuna ge-

lindiğinde, Riyad-Tahran ilişkilerinin temel karakteristik yapısı olan yapısal faktörler ve karşılıklı şüphe ve korkuların üzerinden rekabet ve düşmanlık durumu değişmemiştir. Bunda en temel faktör ise İran-ABD yaklaşmasının İran-Suudi Arabistan ilişkileri üzerinde oluşturduğu olumsuz yansımalarıdır. Çünkü Suudi Arabistan, İran-ABD arasında oluşacak uzlaşma ve yakınlaşmanın İran'ın bölgesel emellerine ulaşması konusunda elini güçlendireceğinden ve Batı'nın İran'ı bölgede tecrit etmekten vazgeçeceğiinden derin bir kaygı duymaktadır. İran'ın ABD'yle ilişkilerinin gelişmesi İran'ın bölgedeki rolünü güçlendireceği, bölgesel politikalarına meşruiyet kazandıracağı ve en nihayetinde bölgesel nüfuzunu artıracacağı için Suudi Arabistan'ı büyük oranda rahatsız etmektedir. Dolayısıyla Suudi rejiminin ulusal güvenlik stratejileri ve bölgesel politikaları açısından değerlendirildiğinde ve bu süreçte aldığı tavırlara bakıldığında nükleer silah elde etmeye uğraşan ve Batı tarafından bölgede ve küresel siyasette tecrit edilen İran, Batı'yla nükleer programı konusunda anlaşmaya varmış ve Batı tarafından ötekileştirilmeyen bir İran'a tercih edilmektedir.

Suudi Arabistan-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) İlişkileri

Suudi Arabistan, bir önceki yılda olduğu gibi, 2013 yılında da KİK'in kurumsal yapısını güçlendirme ve üye devletler arasında bağları güçlendirme politikası izleyerek iç ve dış tehditleri ortadan kaldırmaya büyük gayret göstermiştir. Buradan hareketle KİK, Suudi Arabistan'ın bölgesel politikalarının başarıya ulaşması, bölgede uyguladığı politikaya meşruiyet kazandırması ve kendi rejiminin güvenliğini sağlaması gibi konularda son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bir anlamda KİK, Riyad yönetiminin Basra Körfezi ve daha geniş ölçekte Ortadoğu'daki dış politika hedef ve önceliklerinin örgütsel düzlemde ifade edildiği ve burada kısmen karşılık bulduğu bir platform haline gelmiştir. Bu sayede Suudi rejimi, izlediği politikalarla Ortadoğu'da kendisini olası bir tecrit edilme durumundan da kurtarmış olmaktadır. Ancak 2013, KİK ülkeleri arasındaki gizli rekabetin ve anlaşmazlıkların da geçmişte hiç olmadığı kadar belirginleştiği bir yıl olduğu söylenebilir.

2013 yılında Suudi Arabistan-KİK ilişkileri bağlamında Suriye'yle ilişkili olarak Hizbullah meselesi, İran tehdidi ve "Körfez Birliği" projesi ve bununla bağlantılı birlik içerisinde gün yüzüne çıkan anlaşmazlık öne çıkan konular olarak sayılabilir. Birinci olarak Suudi Arabistan, Suriye'deki iç savaşta açık bir şekilde taraf almış ve Esad güçlerine karşı savaşan muhaliflere ekonomik, askeri ve diplomatik desteğinin yoğunluğunu 2011 yılından bu yana oldukça artırmıştır. Fakat Suriye'de Suudi destekli muhalif güçlerin rejim karşısındaki direnişlerinin güçlendiği ve elde ettikleri toprakların genişlediği 2013 yılı baharında Hizbullah'ın Suriye'deki iç savaşa Esad'ın yanında dahil olması dengeleri muhalifler aleyhine değiştirmiştir. Bu, Suudi yönetimin büyük rahatsızlığına neden olmuş ve Hizbullah'a dair bir dizi önlemlerin alınmasını gündeme getirmiştir. 2 Haziran'da Cidde'de gerçekleştirilen KİK Dışişleri

Bakanları toplantısında Hizbullah oybirliğiyle terör örgütü olarak kabul edilmiş ve bu örgütün Körfez ülkelerindeki faaliyetlerine yönelik ciddi önlemlerin alınacağı ilan edilmiştir.¹⁰⁹ Daha önce de nisan ayında Bahreyn, Hizbullah'ı terör örgütü olarak ilan etmiş¹¹⁰ ve böylece Hizbullah'ı terör örgütü listesine alan ilk Arap ülkesi olmuştur. Daha sonra ise Temmuz ayında Avrupa Birliği, Suriye'deki faaliyetlerinden dolayı benzer bir karar almış Hizbullah'ın askeri kanadını terör örgütü listesine almıştır.¹¹¹

KİK bünyesinde Haziran'da yapılan toplantıda Hizbullah'ın Körfez ülkelerindeki ekonomik ve siyasal faaliyetlerinin durdurulacağı ve Hizbullah'la bağlantılı Şiiilerin sınır dışı edileceği karara bağlanmıştır.¹¹² Bu hususla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ile Cidde'de görüşen Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal, bölgedeki en büyük tehlike olarak yabancı müdahalesini göstermiş ve Hizbullah'ın Suriye'ye müdahalesine sessiz kalmayacaklarının altını çizmiştir.¹¹³ Suudi Arabistan'ın Hizbullah'a yönelik bölgede yalnızlaştırma politikasına dinsel meşruiyet kazandırmak amacıyla Yüksek Ulema Kurulu Başkanı Şeyh Abdülaziz el-Şeyh ise İslam dünyasındaki din alimlerine ve siyasetçilere Hizbullah'ın engellenmesi için ciddi adımların atılması hususunda çağrıda bulunmuştur.¹¹⁴

Suudi Arabistan'ın KİK ülkeleriyle ilişkilerinde öne çıkan bir diğer önemli gelişme ise Riyad yönetiminin, üye devletler arasında daha fazla bütünleşmeyi öngören "Körfez Birliği" projesinde ısrarcı olmasıdır. "Körfez Birliği" projesi, Arap Baharı'nın bölgede meydana getirdiği istikrarsızlık ortamında Aralık 2011 KİK Genel Kurulu Zirvesi'nde Kral Abdullah tarafından ortaya atılmıştı. Ancak ortaya atılan planın zirvede olumlu karşılanmasına ve 2012 yılı boyunca üye devletler arasında ne tür bir örgütlenme olacağı konusunda istişare toplantıları ve saha araştırmaları yapılmasına rağmen, gelinen noktada proje hayata geçirilememiştir. 2013 yılının ikinci yarısında Suriye krizi ve İran tehdidi konularında ayrışmaları nedeniyle ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde güvenin zayıflaması, Riyad yönetiminin yeniden bu planı gündeme getirmesine yol açmıştır. On yıllardır bölgede Suudi rejiminin güvenlik ve istikrarın teminatı olan ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarındaki kısmi değişiklik, Suriye'ye askeri müdahale konusundaki isteksizlik ve İran ile yakınlaşma, Riyad yönetimin bölgede tehditlere karşı yerel ittifak sistemi oluşturmasını ulusal güvenlik stratejisi açısından zaruri hale sokmuştur.

Fakat 6-8 Aralık tarihleri arasında Bahreyn'de düzenlenen Bölgesel Güvenlik Konferansı Mename Diyalogu'nda Suudi yetkililerin "Körfez Birliği"ni yeniden gündeme getirmeleri üzerine Umman'ın tepkisi beklenmedik bir şekilde çok sert olmuştur. Mename Diyalogu'nda yaptığı konuşmada bölgenin siyasal, güvenlik ve ekonomik şartlarının artık "Körfez Birliği"ni lüks olmaktan çıkarıp, zorunluluk haline getirdiğine vurgu yapan Suudi Dışişleri Bakanı Yardımcısı Nizar Medeni, bölgede elde edilen kazanımların sürdürülmesi ve tehditlerin engellenmesi için KİK içerisinde bütünleşmenin gerekliliğinden bahsetmiştir.¹¹⁵ Daha da ileri giden Medeni, "Körfez ülkeleri artık güvenliklerini sağlamak için yabancı bir güce dayanmamalı ve artık bütün ülkelerin

yabancı bir güce körü körüne bağlılığı kabul edilemez, KİK ülkeleri kendi geleceğine karar vermelidir”¹¹⁶ şeklinde konuşarak hem konferansta bulunan ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel’e hem de KİK ülkelerine açık bir şekilde mesaj göndermiştir. Medeni’den sonra söz alan ve “Körfez Birliği”ni engellemeyeceklerini ancak böyle bir birlik kurulduğunda bunun bir parçası olmayacaklarını dile getiren Umman Dışişleri Bakanı Yusuf bin Alevi, “şayet diğer KİK ülkeleri bir birlik oluşturma yönünde karar verirlerse biz bu örgütten çekiliriz”¹¹⁷ diye konuşarak dinleyenleri şaşırtmıştır. Gerekçe olarak da bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla kurulan KİK’in bu amaçlarına ulaştığını ve mevcut şartlar altında yeni bir birlik kurmanın bölge ülkelerinin isteklerine cevap vermeyeceğini göstermiştir.¹¹⁸ Diğer taraftan Bahreyn Başbakanı Selman el-Halife, KİK ülkelerinin tehdit ve riskleri üstesinden gelebilmesi için “Körfez Birliği”nin acil ihtiyaç ve stratejik seçenek olduğunu açıklayarak Suudi Arabistan’a destek vermiştir.¹¹⁹

Menama Diyalogu’nda KİK ülkeleri arasında ortaya çıkan görüş ayrılığının gölgesinde 10-11 Aralık tarihleri arasında Kuveyt’te KİK Zirvesi yapılmıştır. Bu zirvede “Körfez Birliği” konusunda karar alınmamış olsa da Suudi Arabistan açısından bakıldığında KİK’in örgütsel yapısının güçlendirilmesi ve bölgede daha aktif rol alması konularında önemli adımlar atılmıştır. Zirvenin sonunda yayınlanan nihai bildirgede üye devletlerin karşı karşıya kaldığı dış tehditlere karşı Ortak Askeri Komutanlık ve iç tehditlere karşı ise Ortak Körfez Polisi kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın uygulanması için ise Ortak Savunma Konseyi kurulması kararlaştırılmıştır.¹²⁰ Daha sonra Suudi Arabistan Savunma Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada Ortak Savunma Komutanlığı’nın 100,000 kişilik bir ordudan oluşacağı ilan edilmiştir.¹²¹ Söz konusu komutanlığın merkezi Riyad olarak belirlenmiş ve Suudi Arabistan’ın 50,000 ile 75,000 arasında askeri sağlayacağı ileri sürülmüştür.¹²²

Suudi Arabistan’ın KİK bünyesinde sorun yaşadığı bir diğer ülke Katar’dır. Mısır ve Suriye’de son zamanlarda meydana gelen gelişmeler hakkında Riyad ve Doha’nın tutum ve davranışları birbirinden farklı olmuştur. 25 Haziran’da Katar Emiri Hamad bin Halife es-Sani görevi oğlu Tamim bin Hamad’a devretmiş¹²³ ancak Katar’ın bölgesel politikalarındaki pozisyonu değişmemiştir. 3 Temmuz’da Mısır’da meşru yönetimi deviren askeri yönetime Suudi yönetimi her türlü desteğini verirken, Katar yönetimi ise darbe yönetimine karşı tavır almış ve Müslüman Kardeşler’in darbe karşıtı gösterilerine destek çıkmıştır. Öyle ki; Mısır’daki darbe yönetimi Suudi Arabistan’dan aldığı ekonomik yardımlarla Mursi döneminde Katar’dan alınmış olan 8 milyar dolarlık borcu ödemeye başlamıştır.¹²⁴ Bunun yanında Katar destekli *el-Cezire* ve Suud destekli *el-Arabiya* yayın organları, Mısır’da yaşanan gelişmeleri Arap ve İslam dünyasına farklı şekilde yansıtmaları iki ülkenin medya rekabetine gittiğini göstermiştir. Riyad ve Doha, 2013 yazından itibaren açık bir şekilde Suriye’deki iç savaşta da rekabet içerisine girmiş ve kendilerine yakın kişileri muhalefetin başına geçirmeye çalışmışlardır. Katar yönetimi Müslüman Kardeşler’e yakın grupları desteklerken, Suudi yönetimi Selefi gruplar ve ka-

bile bağları üzerinden Suriye’de etkili olmaya çalışmıştır. Örneğin, Temmuz ayında Suriye Ulusal Koalisyonu Başkanlığı’na Muaz el-Hatip yerine Suudi Arabistan kökenli Şammar kabilesinden Ahmed el-Carba’nın getirilmesi sağlanmıştır.¹²⁵

Sonuç olarak, 2013 yılı KİK üzerinde Suudi Arabistan’ın kurmaya çalıştığı hegemonyaya karşı rahatsızlıkların hiç olmadığı kadar dile getirildiği ve üye devletler arasında bölgesel politikalar konusunda görüş ayrılıklarının gün yüzüne çıktığı bir yıl olmuştur. Suudi Arabistan, “Körfez Birliği” oluşturma konusunda Umman’la, 10-11 Aralık 2013 KİK Zirvesi’nde gündeme getirilen KİK bünyesinde Parasal Birlik oluşturma konusunda BAE ile, 2012 yılında KİK Danışma Kurulu tarafından kabul edilen Güvenlik Anlaşması’nın yürürlüğe girmesi konusunda Kuveyt’le ve son olarak Mısır ve Suriye meselelerinde Katar’la, yani Bahreyn dışında bütün KİK ülkeleriyle anlaşmazlığa düşmüş bulunmaktadır.

Suudi Arabistan-Türkiye İlişkileri

Arap Baharı’nın yol açtığı bölgesel istikrarsızlık içerisinde Suriye’de Esad’ın yıkılması ve Ortadoğu’da İran’ın etkisinin zayıflatılması gibi hedefler, Suudi Arabistan-Türkiye ilişkilerinin güçlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ne var ki, daha önceki yıllarda başlamış olan iki ülkenin Ortadoğu’da izledikleri politikaların örtüşme durumu, 2013’te meydana gelen bazı gelişmeler nedeniyle geçerliliğini kısmen yitirmiş bulunmaktadır. Mısır’da meydana gelen darbeye ilişkin Riyad ve Ankara’nın karşıt pozisyonlar alması, ilişkilerde kısmi gerilime neden olmuştur. Ancak diğer taraftan Suriye konusunda her iki devletin de Esad’ın gitmesine ve muhaliflerin desteklenmesi noktasındaki ortaklıklarında devamlılık söz konusudur. Gerek Riyad yönetiminin gerekse Ankara yönetiminin Mısır konusundaki farklı tutumları hakkındaki görüşlerini dile getirirken dengeli bir üslup kullanmaları ülkeler arasındaki görüş ayrılığının muhtemel bir diplomatik krize dönüşmesinin önünü kesmiştir.

Türkiye ve Suudi Arabistan, bölgedeki ülkeler arasında Mısır’da gerçekleşen darbeye yönelik en net pozisyon alan iki ülkedir. Ancak, Muhammed Mursi’nin darbeye devrilmesinden en fazla memnuniyet duyan ülke Suudi Arabistan iken en fazla rahatsız olan ülke ise Türkiye olmuştur. Suudi yönetimi birçok kanaldan açık ve kararlı bir şekilde askeri yönetime destek verirken, Türkiye ise Mısır’da yaşananları açık bir şekilde darbe olarak nitelendirmiş, yeni yönetimi tanımadığını ilan etmiş ve Müslüman Kardeşler’in darbe karşıtı gösterilerini desteklemiştir. Suudi yönetimi tarafından rejimin güvenlik ve istikrarına siyasal ve dinsel tehdit olarak görülen Müslüman Kardeşler’in Türkiye tarafından desteklenmesi ve hatta darbe karşısındaki direnişi konusunda cesaretlendirilmesi ikili ilişkilerde güvensizliğe neden olmuştur. Mısır’da alınan tavır konusunda taraflar doğrudan bir birlerini hedef almamış olsalar da her iki ülke medyası karşı tarafı açık bir şekilde eleştirilerin odağına oturtmuştur.

2013 hac sezonunda Kral Abdullah'ın, Abdullah Gül'ü hacca davet etmesi, iki ülke ilişkilerindeki gerilimi düşürmede önemli bir fırsat sunmuştur. 12-18 Ekim tarihleri arasında Suudi Arabistan'a ziyaret gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Gül, 18 Ekim'de Cidde'de Kral Abdullah'la bir araya gelerek ikili ilişkiler ve bölgesel sorunlar üzerine görüşme gerçekleştirmiştir.¹²⁶ Kral Abdullah ile görüşmesinde Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Suudi Arabistan ile ilişkilerine stratejik düzeyde yaklaştığını ifade ederek iki ülke arasındaki ekonomik, güvenlik ve savunma alanlarındaki işbirliğinin önemine değinmiştir.¹²⁷ Ziyaret esnasında *Okaz* gazetesine mülakat vermiş; Suriye, İran ve iki ülke ilişkilerine dair önemli açıklamalar yapmıştır. Mülakatta en dikkat çeken nokta ise İran ile ilgili olarak yapılan açıklamadır. Suudi yönetiminin ABD-İran yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığın farkında olan Cumhurbaşkanı Gül, ABD-İran yakınlaşmasının bölgedeki stratejik ilişkileri değiştireceğine yönelik iddiaları abartılı bulduğunu söylemiş ve "uzun bir aradan sonra iki ülkenin iletişime geçmesini yeni bir saf tutma olarak görmemeliyiz" şeklinde konuşmuştur.¹²⁸ Cumhurbaşkanı Gül, ziyaretinin son gününde Cidde limanında, BM çerçevesinde Arap Denizi ve yakın bölgelerinde deniz haydutluğuyla mücadele amacıyla Aden Körfezi ve Somali açıklarında görev yapan Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait Gökusu Fırkateyni'ni ziyaret etmiştir.¹²⁹ Öte yandan Abdullah Gül, Kral Abdullah ile görüşmesinin hemen arkasından Suudi Arabistan'ın BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğini reddetmesini desteklediğini ve Suudi yönetiminin "anamlı bir cevap" verdiğini ifade etmiştir.¹³⁰ Suudi Arabistan'ın kararına ilişkin olarak Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal'la görüştüğünü söyleyen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da, "bu konudaki tepkinizi anlıyor ve destekliyoruz"¹³¹ şeklinde cevap vermiştir.

2013 yılında Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye yapılan en üst düzeyli ziyaret, 21-22 Mayıs'ta Velihaht Prens, Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Selman bin Abdülaziz tarafından yapılmıştır. Esenboğa Havalimanı'nda Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ tarafından karşılanan Prens Selman, ikili ilişkileri değerlendirmek ve bölgesel meseleleri görüşmek üzere Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Gül'le bir araya gelmiştir.¹³² Görüşmelerde Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması imzalanarak¹³³ iki ülke arasındaki askeri işbirliği daha üst bir seviyeye çıkarılmıştır. Bu anlaşmayla taraflar Türkiye'nin ürettiği insansız hava aracı ANKA'nın, Suudi Arabistan için de üretileceği konusunda anlaşmışlardır.¹³⁴ Suudi Arabistan, Türkiye'nin yerli üretimi lazer güdümlü füzesi CİRİT ve milli tankı ALTAY'a da talip olmuştur. Ayrıca görüşmelerde iki ülke arasındaki ticaret hacminin kapasitenin çok altında olduğu; 10 milyar dolar olan ticaret hacminin birkaç yıl içerisinde 20 milyar dolara çıkarılması yönünde irade beyan etmişlerdir.¹³⁵ Bir gün sonra Başbakan Erdoğan ile de iki ülke ilişkilerini masaya yatan Prens Selman, Başbakanlık'ta onuruna verile yemeğe katıldıktan sonra ülkesine dönmüştür.¹³⁶

İki ülke arasındaki diğer önemli gelişme ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 28 Ağustos'ta Suudi Arabistan'a yaptığı resmi ziyarettir.¹³⁷ Bu ziyaretin önemi, Mısır'daki darbe nedeniyle iki ülke ilişkilerinde tansiyonun

yükseldiği ve Suriye’de muhaliflere karşı rejim tarafından kimyasal silahların kullanılması dolayısıyla askeri müdahalenin konuşulduğu bir dönemde gerçekleşmiş olmasıdır. Bölgede gerilimin tırmandığı ve hareketliliğin arttığı bir ortamda Davutoğlu, Suudi mevkidaşıyla Suriye ve Mısır’daki gelişmeleri konuşmak üzere Cidde’de bir araya gelmiştir. Suriye’yle ilgili olarak açıklama yapan Davutoğlu, Türkiye ve Suudi Arabistan’ın kimyasal silahların kullanılmasına karşı ortak bir tutum içerisinde olacaklarını ifade etmiştir. Mısır ile ilgili olarak ise iki ülkenin farklı görüşleri olmasına rağmen bunun bir çözümü engelleyeceği anlamına gelmediğinin altını çizmiştir.¹³⁸

Suudi Arabistan-ABD İlişkileri

II. Dünya Savaşı’nın ardından inşa edilen küresel sistemin Ortadoğu ayağında ABD’nin İsrail’den sonra en sağlam ve en istikrarlı müttefiki Suudi Arabistan olmuştur. İndirgemeci bir değerlendirmeye ifade edecek olursak, ABD-Suudi Arabistan ittifakının dayandığı iki temel amil güvenlik ve ekonomik faktörler; Washington-Riyad geleneksel ilişkilerinin stratejik işbirliği safhasına yükselmesinde son derece önemli rol oynamışlardır. Suudi Arabistan’ın zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, II. Dünya Savaşı akabinde küresel ekonomik sistemin istikrarı açısından stratejik önem arz etmekteydi. Tam da bu noktada Suudi Arabistan, sahip olduğu devasa petrol kaynaklarını herhangi bir sınırlamaya tabi kılmadan, makul fiyatlarla ve istikrarlı bir şekilde uluslararası piyasalara ulaştırarak ABD ile ilişkilerini olabildiğince tahkim etmiştir.

Buna karşılık ABD, Suudi Arabistan’ın siyasal bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü muhafaza etme garantisi vererek Suudi rejiminin güvenlik ve istikrarını teminat altına almıştır. Hanedanlığa dayalı bir devlet olarak kurulan Suudi Arabistan, iç ve dış tehditler karşısında kendini savunabilecek gücü olmaması nedeniyle yabancı bir gücün güvenlik taahhüdüne bağımlı kalmıştır. Sonuç olarak, ABD’ye sağladığı petrolün güvenlik ve istikrarı karşılığında ondan rejimin güvenlik ve istikrarını elde etmiştir.

ABD ve Suudi Arabistan özelinde II. Dünya Savaşı’nın hemen ardından kurulan ve 20. yüzyılın sonuna kadar istikrarlı bir şekilde devam eden stratejik ortaklık, 21. yüzyılın ilk on yılında meydana gelen iki önemli gelişme nedeniyle bozulmaya başlamıştır. Bunlardan ilki, Washington-Riyad arasında “anormali” durumunu ortaya çıkarırken, ikincisi iki ülkenin birbirlerine yaklaşımları ve birbirlerini algılayışlarında yeni bir paradigmanın oluşmaya başladığının sinyallerini vermiştir. İki ülke arasında soğukluğu meydana getiren ve ilişkilerde yeni bir dönemin habercisi olan ilk gelişme 11 Eylül 2001 saldırıdır. 11 Eylül saldırılarının ABD üzerinde oluşturduğu algı, Suudi Arabistan’ın artık stratejik ortak olmaktan ziyade, stratejik tehdit haline geldiğidir. İki ülke ilişkilerinde sorun teşkil eden ve gerilimi iyice tırmandıran ikinci önemli gelişme ise Arap devrimlerinin meydana getirdiği değişim dalgasıdır. Genel olarak bakıldığında, Washington ve Riyad, Arap devrimleri konusunda farklı pozisyonlar almışlardır. Özellikle Tunus ve Mısır’da Suudi

Arabistan mevcut rejimlerin yanında konumlanırken, ABD ise aksine bu ülkelerdeki halk hareketlerine destek vermiştir.

2013 yılında peş peşe meydana gelen üç bölgesel gelişme ve bu gelişmelerin meydana getirdiği sonuçlar “anomali” durumunun geleneksel Washington-Riyad ilişkilerinde yeni bir paradigmanın şekillenmeye başladığına işaret etmektedir. Bunlardan ilki, 3 Temmuz 2013’te Abdulfettah el-Sisi’nin seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’ye darbe yaparak Mısır’da Müslüman Kardeşler’in yönetimine son vermesiyle meydana gelen gelişmelerdir. Meşru hükümete karşı yapılan askeri müdahaleyi, darbe olarak nitelendirilmesinde de askeri yönetimin göstericilere karşı şiddete başvurması üzerine Mısır’a finansal ve askeri yardımlarını askıya alması, Mısır ile gerçekleştirilecek olan askeri tatbikatı iptal etmesi¹³⁹ darbe rejimi ve müttefiki Suudi rejimini rahatsız etmiştir.

ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde gerilimi tırmandıran, yeni bir paradigmanın izlerini taşıyan ikinci faktör Suriye’de Esad güçlerinin muhaliflerin kontrolündeki bölgede sivillere yönelik kimyasal silah kullanması ve yüzlerce insanın hayatını kaybetmesiyle ortaya çıkan gelişmelerdir. Suriye’de yaklaşık üç yıldır devam eden iç savaşı sona erdirmek için yapılacak muhtemel uluslararası müdahale için kimyasal silahların kullanılmasını “kırmızı çizgi” olarak belirleyen Obama yönetimi, söz konusu silahların kullanılması üzerine Suriye’ye askeri müdahale hazırlıklarına başlamış ve Kongre’den izin istemiştir. Ancak diplomatik bir hamle gerçekleştiren Rusya, ABD’ye Suriye’deki kimyasal silahların imha edilmesi karşılığında askeri müdahaleyi iptal etmesine dair teklifi üzerine iki ülke arasında Cenevre’de müzakereler başlamıştır.¹⁴⁰ ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 13 Eylül’de vardıkları mutabakatla Suriye’de kimyasal silahların imhası konusunda anlaşarak,¹⁴¹ askeri müdahaleyi rafa kaldırmışlardır. 6 maddeden oluşan ABD-Rusya mutabakatı, başlangıçtan beri Suriye’de muhaliflere her türlü desteği sağlayan, Esad’ın devrilmesi için askeri müdahaleyi zorunlu gören ve kimyasal silahların kullanılmasıyla müdahale şartlarının oluşması nedeniyle ABD’yle birlikte hazırlıklara başlayan Suudi Arabistan’ı hayal kırıklığına uğratmıştır.

ABD-Suudi Arabistan ilişkileri bağlamında paradigmatik dönüşümün izlerini taşıyan üçüncü önemli faktör ise İran’da 14 Haziran’da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hasan Ruhani’nin kazanmasıyla meydana gelen gelişmelerdir. Görevi devralan Ruhani, derhal İran’ın iç ve dış politikasında yeniden yapılanma çabası içerisine girmiş, ülkenin dış dünya ile ilişkilerinde diplomasi, karşılıklı saygı ve güveni esas alan bir dış politika çizgisi ortaya koymuştur. Böylece dış politikada sorunları diplomasiyi yoğun bir şekilde kullanarak çözmeye, gerilim ve yanlış anlamaları gidermeye büyük çaba vermiştir. Bu çerçevede, İran’ın dış politikada yeniden yapılanmaya gittiğinin ilk somut göstergesi ABD ile yakınlaşması ve nükleer programı konusunda müzakereyi yoğun bir şekilde işletmesidir.

İslam Devrimi'nden bu tarafa birbirlerini karşılıklı olarak düşmanlaştıran ABD ve İran, Ruhani liderliğinin dış politikada yeniden yapılanma politikasıyla birbirlerine yönelik algılamalarını ve yaklaşımlarını gözden geçirmek suretiyle 34 yıl aradan sonra yakınlaşmaya başlamışlardır. Dahası iki ülke arasındaki müzakerelerin bir sonucu olarak İran ile P-5+1/EU3+P3 ülkeleri (ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve Almanya) arasında Cenevre'de 24 Kasım'da imzalanan geçici anlaşma Suudi Arabistan'ı büyük oranda tedirginliğe itmiş bulunmaktadır. Bu üç bölgesel gelişme Ortadoğu'nun hassas dengeleri üzerinde önemli yansımaları olmuş ve Washington-Riyad stratejik ortaklığını zedelemiştir.

Geleneksel Suudi güvenlik algısından bakıldığında ABD'nin son zamanlarda Ortadoğu'da izlediği dış politika çizgisi Suudi rejiminin güvenlik ve istikrarını korumanın tersine, onu tehdit eden ve ona güvenlik tehdidi oluşturan bir profil çizmektedir. Dolayısıyla Suudi yetkililer haklı olarak ABD tarafından ihanete uğradıklarını düşünmektedirler. Tüm bunlar dikkate alındığında geleneksel ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin “enerji-güvenlik” paradigmasına dayanan ilişki türü yeni bir paradigmaya dönüştüğü izlenimi vermektedir. Bu ise Suudi yönetimini bölgede oldukça aktif bir dış politika izlemeye ve tehlikeler karşısında bölgesel ittifak sistemi oluşturarak tedbirler almaya itmiş bulunmaktadır. Bunların yanında, ihanete uğradıklarını düşünen Suudi yetkililer eylem ve söylemleriyle tüm uluslararası platformlarda ABD'ye karşı tepkilerini dile göstermektedirler.

Suudi Arabistan'ın ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalara ilişkin ilk somut tepkisi Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal'ın BM Genel Kurulu'nda yapacağı konuşmayı iptal etmesidir. 2 Ekim'de el-Faysal, BM'nin Arap ve İslam dünyasındaki sorunları çözmekten aciz kaldığını ileri sürerek BM'de yapacağı konuşmayı iptal ettiğini açıklamıştır.¹⁴² Suudi yönetiminin ABD yönetimine yönelik ikinci ve daha sert tepkisi BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçildikten bir gün sonra üyeliği reddetmesidir.¹⁴³ Daha sonra konuyla alakalı olarak açıklama yapan Suudi Arabistan İstihbarat Şefi Prens Bender bin Sultan, Suudi yönetiminin üyeliği reddetme kararının İran ve Suriye konusunda ABD'nin aldığı pozisyon ve davranışlarına yönelik açık bir tepki olduğunu ve bundan sonra Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerinde “eksen değişikliği” olacağını ifade etmiştir.¹⁴⁴

Sonuç olarak, 2013 yılında meydana gelen gelişmeler ABD'nin Suriye'de kullanılan kimyasal silahlar konusunda Rusya'yla mutabakata varması ve askeri müdahaleye pek sıcak bakmaması, İran ile yakınlaşma politikası izlemesi ve nihayetinde nükleer anlaşmanın imzalanması ve son olarak Mısır'da darbeyle gelen askeri yönetimle arasına mesafe koyması, askeri ve ekonomik yardımları askıya alması Washington ile Riyad'ın Ortadoğu meselelerine yaklaşımlarındaki derin ayrılığı ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu nedenle yukarıda Suudi Arabistan'ın KİK ile ilişkilerinde değinildiği üzere, Suudi Arabistan'ın Körfez bölgesinde askeri, siyasal ve ekonomik bütünleşme konusundaki kararlılığını ve çabalarını bu ülkenin güvenliğini ve istikrarını te-

min amacıyla ABD'ye bağımlılığını ortadan kaldırma gibi stratejik bir amacı olarak değerlendirmek gerekir. 2013 yılı, ABD tarafından terk edildiğini düşünen Suudi yönetiminin, Ortadoğu'da oluşturacağı yeni ittifak sistemleriyle rejimin güvenlik ve istikrarını güvence altına çalışacağı ve İran'ın bölgedeki nüfuzunu engelleyeceği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu ise Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin üzerine inşa edildiği eski paradigmanın (enerji-güvenlik) artık işlevini yitirdiğinin işaretlerini vermektedir.

Sonuç

Ortadoğu'da meydana gelen farklı gelişmelerin neticesinde, Suudi Arabistan 2013 yılını sancılı bir şekilde yaşamıştır. Özellikle Mısır'da gerçekleşen askerî darbe karşısında aldığı tavır çok sorgulanmıştır. Darbeye destek veren Batılı ülkelerin bile açıkça tavır takınmadıkları darbeci Sisi yönetimini en erken tanıyan, hatta kutlayan Suudi Arabistan, yüksek miktarda ekonomik yardım sağlayarak darbenin istikrarını sağlamıştır. Ancak bunun karşılığında başta Türkiye ve Katar olmak üzere çok önemli bazı bölge ülkeleriyle ilişkilerinde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bundan sonraki dönemde Suudi rejiminin hem iç hem de dış gelişmelere karşı daha duyarlı ve kırılabilir bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. Hem uzun dönemli Batılı müttefikleri hem de bölgesel müttefikleri tarafından terk edilme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Kısacası, Suudi Arabistan yönetimi iç ve dış politikada giderek daha riskli ve maliyetli hamleler gerçekleştirme zorunda kalacaktır.

Kronoloji

- **11 Ocak:** Kral Abdullah, yayınladığı kraliyet kararnamesiyle Şura Meclisi'ne 30 kadın üye atadı.
- **19 Şubat:** Kral'ın atadığı 30 kadın üye 19 Şubat'ta Şura Meclisi'nde yemin ederek görevlerine başladı.
- **3 Nisan:** Çalışma Bakanı Adil Fakih yaptığı açıklamada, Suudi Arabistan'a diğer ülkelerden gelen ve yasal prosedürlere uygun bir şekilde ülkede yabancı çalışan sayısının yaklaşık 7,5 milyon olduğunu açıkladı.
- **3 Nisan:** Suudi yönetimi, yasal olmayan işçilerin oturma ve çalışma izni almaları veya ülkeyi terk etmeleri için üç aylık bir mühlet tanıdığını açıkladı.
- **21 Mayıs:** Veliht Prens, Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Selman bin Abdülaziz, Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Gül'le bir araya geldi ve Türkiye ve Suudi Arabistan arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması imzalandı
- **1 Temmuz:** Çalışma, işçileri ve dışişleri bakanlıklarının konuyla ilgili tavsiyelerini dikkate alan Kral Abdullah, yayınladığı kraliyet kararnamesiyle işçilere tanınmış olan ülkeden ayrılma son tarihini dört ay erteledi.
- **3 Temmuz:** Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, Suudi Arabistan'ın da destek verdiği askeri darbeyle yönetimden alındı.
- **9 Temmuz:** Suudi Ekonomi Bakanı İbrahim el-Assaf, 2 milyar dolar merkez bankasına faizsiz kredi, 2 milyar dolar petrol ve gaz yardımı ve 1 milyar dolar da nakit para olmak üzere toplam 5 milyar dolarlık Mısır'a yardım paketi açıkladı.
- **2 Ekim:** Suudi Arabistan'ın ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalarına ilişkin tepki olarak Dışişleri Bakanı Suud el-Faysal'ın BM Genel Kurulu'nda yapacağı konuşmayı iptal etti.
- **8 Ekim:** Kadınların sürücü olmalarını engelleyen yasağın kaldırılması için üç kadın üye Şura Meclisi'ne teklifte bulundu.
- **18 Ekim:** Suudi Arabistan, ABD'yi İran'a yönelik politikalarından vazgeçirmek amacıyla BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçildikten bir gün sonra üyeliği reddetti.
- **18 Ekim:** Abdullah Gül, Cidde'de Kral Abdullah'la bir araya gelerek ikili ilişkiler ve bölgesel sorunlar üzerine görüşme gerçekleştirdi.
- **23 Ekim:** İçişleri Bakanlığı yaptığı açıklamayla kadınların otomobil kullanması yasağına yönelik yapılacak yasadışı gösterilere karşı sıfır tolerans gösterileceğini açıkladı.
- **26 Ekim:** Kadınların otomobil kullanma yasağına karşı kadın aktivistler ülke genelinde bir kampanya başlattılar ve çektikleri fotoğraf ve videoları ise sosyal medyada paylaştılar.

- **3 Kasım:** Suudi güvenlik güçleri çalışma şartlarını taşımayan yabancı işçilere yönelik devletin aldığı sınır dışı etme kararını uygulamaya başladılar. Bunun üzerine Suudi güvenlik güçleriyle yabancı işçiler arasında çatışmalar çıktı ve her iki taraftan da birçok yaralanan ve ölenler oldu. Suudi yönetimi yaptığı açıklamada 48 saat içerisinde yaklaşık 16.000 yasa dışı yabancı işçinin tutuklandığını belirtti.

Notlar

- 1 "The Saudi King names women to Advisory Council", *Al Jazeera*, 12 Ocak 2012.
- 2 F.Gregory Gause III, *Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States*, New York: Council on Foreign Relations Press, 1994, s.107.
- 3 "Shoura Council strength increased to 150", *Arab News*, 12 Nisan 2013.
- 4 Madawi al-Rasheed, *A History of Saudi Arabia*, New York: Cambridge, İkinci Baskı, 2010, s.167.
- 5 "Breakthrough in Saudi Arabia:women allowed in parliament", *Al Arabia*, 11 Ocak 2013.
- 6 "Suudi Arabistan meclisine 30 kadın üye atanacak", *Yeni Şafak*, 11 Ocak 2013.
- 7 "Saudi King appoints 30 women to Shura Council", *Gulf News*, 11 Ocak 2013.
- 8 "Saudi women take seats in Sahura Council", *Al Jazeera*, 19 Şubat 2013.
- 9 "Saudi King appoints 30 women to Shura Council", *Gulf News*, 11 Ocak 2013.
- 10 "Saudi women given voting right", *Al Jazeera*, 25 Eylül 2011.
- 11 "30 Shoura Council to have 30 women", *Arab News*, 2 Eylül 2012.
- 12 Joseph A. Kéchichian, "Saudi Women appointed to Shura", *Gulf News*, 11 Ocak 2013
- 13 "Saudi Shura Council women decree receives E.U. praise, criticism from some clerics", *Al Arabia*, 16 Ocak 2013.
- 14 Joseph A. Kechichian, *Legal and Political Reform in Saudi Arabia*, New York: Routledge, 2013, ss.179-180.
- 15 "Women driving campaign sparks debate in Saudi Arabia", *Gulf News*, 20 Haziran 2011.
- 16 "Saudi women begin challenge to driving ban", *Gulf News*, 17 Haziran 2011.
- 17 "Saudi women 'spared lashing' in driving case", *Al Jazeera*, 28 Eylül 2011.
- 18 Women driving campaign sparks debate in Saudi Arabia", *Gulf News*, 20 Haziran 2011.
- 19 "Saudi women plan to defy driving ban again", *Gulf News*, 22 Eylül 2013.
- 20 "Saudi religious police told not to arrest women driver", *Gulf News*, 19 Eylül 2013.
- 21 "Riyad'ı korkutan eylem", *Yeni Şafak*, 27 Ekim 2013.
- 22 "While saudi women drive, male supportters are jailed", *Gulf News*, 1 Kasım 2013.
- 23 "Saudi Arabia warns against rallies for women drivers", *Gulf News*, 24 Ekim 2013.
- 24 "Uproar after Saudi clerics driving hurst women's ovaries", *Gulf News*, 29 Ekim 2013
- 25 "Govt pressure puts brakes onwomen driving campaign", *Arab News*, 25 Ekim 2013.
- 26 "16 women detained for breaking Saudi Arabia driving ban", *Gulf News*, 27 Ekim 2013
- 27 "No women, no drive: satire on Saudi Arabia driving ban gets 3m YouTube views" *Gulf News*, 28 Ekim 2013
- 28 <http://www.youtube.com/watch?v=aZMbTFNp4wl>
- 29 "US backs rights of women in ally Saudi to drive", *Saudi Women Driving*, 29 Ekim 2013.
- 30 "Saudi Shora Council women urge female drive ban lift", *Ahram Online*, 8 Ekim 2013.
- 31 "Saudi shura members urge lifting of female driving ban", *Gulf News*, 8 Ekim 2013.
- 32 "Shoura Council, puts brakes on women driving proposal", *Arab News*, 11 Ekim 2013.
- 33 "Women drivers responsiple for sociel evil, Saudi mufti says", *Gulf News*, 28 Kasım 2013
- 34 "Suudi kadınlar ilk kez avukat olacak", *Yeni Şafak*, 6 Ekim 2013.
- 35 "Saudi Arabia to compete for first time at Oscars", *Al Arabia*, 15 Eylül 2013
- 36 "Cencusshowskingdom'spopulationatmorethan27million", *Saudi Gazette*, 24 Kasım 2010,
- 37 "New plan to nab illegals revealed", *Arab News*, 16 Nisan 2013.
- 38 "Saudis round up thousands of illegal immigrants", *Reuters*, 5 Kasım 2013.

- 39 Ben Hubbard, After Clashes with Saudis, Laborers opt to go Home, *The New York Times*, 10 Kasım 2013.
- 40 "Should Saudi Arabia end its kafala system?", *Al Jazeera*, 4 Kasım 2013.
- 41 "Angry Ethiopians have gathered outside the Saudi Embassy in Washington", *Al Alam*, 17 Kasım 2013.
- 42 "Over 1.5 million foreign workers change status before Saudi crackdown", *Reuters*, 22 Temmuz 2013
- 43 "Over 1.5 million foreign workers change status before Saudi crackdown", *Reuters*, 22 Temmuz 2013
- 44 Kareem Fahim and Mayy el-Sheikh, Saudis to delay a measure deporting foreign workers, *The New York Times*, 6 Nisan 2013.
- 45 "Should Saudi Arabia end its kafala system?", *Al Jazeera*, 4 Kasım 2013.
- 46 Diplomats urge Saudi King to extend worker amnesty", *Arabian Business*, 25 Haziran 2013.
- 47 "Joy as King extends amnesty to Now 3", *Arab News*, 2 Temmuz 2013
- 48 "Illegal residents rush to leave Saudi Arabia", *Gulf News*, 2 Kasım 2013.
- 49 Madawi Al-Rasheed, Saudi Arabia Cracks Down on Illegal Immigrants, *Al-Monitor*, 13 Kasım 2013.
- 50 "Saudis detain 16,000 foreigners: Reports", *Ahram Online*, 6 Kasım 2013.
- 51 "23,000 Ethiopians have surrendered in Saudi Arabia: Envoy", *The Daily Star*, 13 Aralık 2013.
- 52 Simeon Kerr, Abeer Allam and Javier Blas, Saudi deportations gain momentum, *Financial Times*, 6 Aralık 2013.
- 53 "Ethiopia condemns Saudi crackdown on workers", *Press Tv*, 11 Kasım 2013.
- 54 "Angry Ethiopians have gathered outside the Saudi Embassy in Washington", *Al Alam*, 17 Kasım 2013.
- 55 "Mısır Ordusundan 48 saat mühlet", *Haber Türk*, 1 Temmuz 2013.
- 56 "Tuhaf darbe", *Yeni Şafak*, 4 Temmuz 2013.
- 57 "King Abdullah congratulates new Egyptian leader, *Arab News*, 4 Temmuz 2013.
- 58 Saudi king congratulates Egypt's new interim president, *Al Arabia*, 4 Temmuz 2013.
- 59 "Saudi Arabia pledges \$5 million in aid to Egypt, *CBS News*, 9 Temmuz 2013
- 60 "Egypt received \$7 billion of promised \$12 billion in Gulf aid", *Reuters*, 29 Eylül 2013.
- 61 "Saudi king backs Egypt's military", *Al Jazeera*, 17 Ağustos 2013.
- 62 "Prince Saud: Mursi ouster not coup", *Arab News*, 20 Ağustos 2013.
- 63 "EU restricts arm sales to Egypt, *Al Jazeera*, 19 Ağustos 2013.
- 64 "KSA throws weight behind Egypt", *Arab News*, 20 Ağustos 2013.
- 65 "Saudi prince pledges to fill financial gap from any Western sanctions on Egypt", *Today's Zaman*, 19 Ağustos 2013.
- 66 "US withholds military aid to Egypt", *Al Jazeera*, 10 Ekim 2013.
- 67 Abdul Sattar Hatita, Saudi Egyptian officials discuss cooperation, *As Sharq Al Awsat*, 3 Eylül 2013.
- 68 "Egypt interim president visits Saudi Arabia to 'thank' kingdom", *Al Arabia*, 7 Ekim 2013.
- 69 "Egypt's president makes first trip to Saudi Arabia, *Today's Zaman*, 7 Ekim 2013.
- 70 "King Abdullah affirms Saudi support for Egypt, *As Sharq Al Awsat*, 8 Ekim 2013.

- 71 "Egypt Morsi visits Saudi for security talks", *Al Jazeera*, 12 Temmuz 2012.
- 72 Burhanettin Duran, "Mısır'daki darbenin demokrasiye çıkardığı fatura", *Sabah Perspektif*, 24 Ağustos 2013.
- 73 Detaylı bilgi için bakınız: İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı hareketler Olarak Sahva ve Vehhabilik", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Sayı.1 Sonbahar, Yıl.2013.
- 74 "Suud Mursi'yi neden istemiyor işte belgesi", *Time Türk*, 9 Temmuz 2013.
- 75 Fatemeh Aman, "Rouhani win could reduce Iran-Saudi tensions", *Al Monitor*, 21 Haziran 2013.
- 76 "Where is Rouhani, Zarif next destination?", *Mehir News*, 30 Eylül 2013.
- 77 "Saudi king, PG Arab states congratulate Rouhani", *Al Alam*, 16 Haziran 2013.
- 78 "Top aide under reformist ex-president named Iran security body chief", *The Daily Star*, 10 Ağustos 2013.
- 79 Ali Hashem, "The admiral heads Iran's National Security Council", *Al Monitor*, 11 Eylül 2013.
- 80 "Iranian president: Saudi Arabia is a friend and brother", *Al Arabia*, 19 Eylül 2013.
- 81 "Rouhani calls for enhanced Iran-Saudi Arabia cooperation", *Press Tv*, 25 Eylül 2013.
- 82 "Saudi king extends hajj invitation to Iran President Hassan Rouhani", *Islam Times*, 1 Ekim 2013.
- 83 "Turki: Riyadh favours engagement with Iran", *Gulf News*, 19 Ekim 2013
- 84 Mohammad Javad Zarif, "Our neighbors are our priority", *As Sharq Al Awsat*, 21 Kasım 2013.
- 85 "Iran: Rouhani congratulates Jews on Rosh Hashanah", *As Sharq Al Awsat*, 6 Eylül 2013.
- 86 "ABD ile İran'dan 34 yıl sonra ilk", *Dünya Bülteni*, 27 Eylül 2013.
- 87 "BM'ye veto", *Yeni Şafak*, 19 Ekim 2013.
- 88 "Fransa taş koydu", *Yeni Şafak*, 11 Kasım 2013.
- 89 Khosrow Soltani, "Blame it on the French", *Al Jazeera*, 12 Kasım 2013 ve "Iran blames France for failure of nuclear talks", *Finacial Times*, 10 Kasım 2013.
- 90 "Batı kampında Fransa çatlağı", *Radikal*, 10 Kasım 2013.
- 91 Reshmi Kazi, "Saudi Arabia's nuclear thinking and the Pakistani connection", *IDSA Issue Brief*, 7 Ocak 2014.
- 92 "Suudi Arabistan istediği an nükleer silah edinebilir", *BBC Türkçe*, 7 Kasım 2013.
- 93 "Pakistan denies report of nuclear deal with saudi Arabia as basiless", *Al Arabia*, 7 Kasım 2013.
- 94 "Two old foes against Tehran", *The Sundays Times*, 17 Kasım 2013.
- 95 "Saudi Arabia to help Israel in possiple Iran attack: report", *Al Alam*, 17 Kasım 2013.
- 96 "Riyad dismisses Israel contacts report", *Gulf News*, 18 Kasım 2013.
- 97 "İran ile anlaşma sağlandı", *Anadolu Ajansı*, 24 Kasım 2013.
- 98 "Saudi Arabia welcomes Iran nuclear agreement", *Al Jazeera*, 25 Kasım 2012.
- 99 "Riyadh: deal first step to end Iranian nuclear plan", *Arab News*, 26 Kasım 2013.
- 100 "Mixed reactions to Iran's nuclear deal", *Al Jazeera*, 24 Kasım 2013.
- 101 "Nuclear deal sparks Iran hegemony fears", *Arab News*, 25 Kasım 2013.
- 102 "Saudi ex-spy chief says GCC must join p5+1, Iran talks", *The Daily Star*, 8 Aralık 2013.
- 103 "Iran says: Saudi-Qatar call to join nuclear talks is irrelevant", *Tehran Times*, 11 Aralık 2013.
- 104 "Iran Zarif reaches out old foe Saudi Arabia", *The Daily Star*, 3 Aralık 2013.

- 105 "Iran official urges Saudi Arabia to work jointly for stability", *Gulf News*, 2 Aralık 2013.
- 106 "Iran seeks Arap help for regional stability", *Al Jazeera*, 3 Aralık 2013.
- 107 "Hassan Rouhani, "Iran is ready to usher in a news era", *Gulf News*, 23 Aralık 2013.
- 108 Turki bin Faysal al Saud, "Has Iran really changed?", *Gulf News*, 24 Aralık 2013.
- 109 "GCC: Hezbollah terror group", *Arab News*, 2 Haziran 2013.
- 110 "Bahreyn Hizbullah'ı terör örgütü ilan etti". *Yeni Şafak*, 10 Nisan 2013.
- 111 Avrupa Hizbullah'ı kara listeye aldı", *Sabah*, 23 Temmuz 2013
- 112 "GCC to meet on action against Hezbollah", *Gulf News*, 29 Haziran 2013.
- 113 "Saudi Arabia can not be quiet on Iran and Hezbollah role", *Gulf News*, 25 Haziran 2013.
- 114 "Scholars join forces against Hezbollah", *Arab News*, 6 Haziran 2013.
- 115 "Divergent views on Gulf Union emerge", *Gulf News*, 8 Aralık 2013.
- 116 Gulf Union on agenda at annual GCC summit", *Al Arabia*, 10 Aralık 2013.
- 117 "Oman opposes Gulf union", *Arab News*, 8 Aralık 2013
- 118 "Oman steers the agenda before GCC summit", *Gulf News*, 8 Aralık 2013.
- 119 "Gulf union unavoidable stratejik option", *Gulf News*, 9 Aralık 2013.
- 120 "A summary of the 34th GCC summit communique", *Gulf News*, 11 Aralık 2013.
- 121 "GCC to have 100,000 strong joint security force", *Gulf News*, 21 Aralık 2013.
- 122 Nawad Obaid, "Saudi Arabia's Gulf Union Project includes military dimension", *Al Monitor*, 29 Aralık 2013.
- 123 "Qatar's emir transfers power to son", *Al Jazeera*, 25 Haziran 2013.
- 124 "Egypt returns \$2bn worth of aid to Qatar", *News 24*, 19 Eylül 2013.
- 125 "Syria National Coalition elects Ahmad Jarba as president", *Al Sharq Al Awsat*, 6 Temmuz 2013.
- 126 "Gül dönmeden önce Kral Abdullah'la görüştü", *Dünya Bülteni*, 18 Ekim 2013.
- 127 "Turkey treats relations with Saudi Arabia strategically", *Today's Zaman*, 18 Ekim 2013.
- 128 "Cumhurbaşkanı Gül bölgesel gelişmeleri değerlendirdi", *Yeni Şafak*, 24 Ekim 2013.
- 129 "Adende görevli askerlere moral ziyareti", *Yeni şafak*, 19 Ekim 2013.
- 130 "Suudi restinde ilginç zamanlama", *Star*, 20 Ekim 2013.
- 131 "Suudi Arabistan'ın tavrını destekliyoruz", *Yeni şafak*, 26 Ekim 2013.
- 132 "Suudi Velihaht Prensi Ankara'da", *TRT Haber*, 21 Mayıs 2013.
- 133 "Türkiye ve Suudi Arabistan savunma sanayiinde işbirliği anlaşması imzaladı", *Zaman*, 21 Mayıs 2013.
- 134 "Suudi Arabistan'a ANKA sattık", *Yeni Şafak*, 22 Mayıs 2013.
- 135 "Suudi Prens Cumhurbaşkanı Gül ile görüştü", *Time Türk*, 21 Mayıs 2013.
- 136 "Erdoğan Suudi Velihaht Prensi ile görüştü", *Yeni Şafak*, 22 Mayıs 2013.
- 137 "Suudi Arabistan'a kritik ziyaret", *Yeni Şafak*, 28 Ağustos, 2013.
- 138 "Turkey, Saudi Arabia agree on Syria, Egypt", *World Bulletin*, 28 Ağustos 2013.S
- 139 "ABD yönetimi Mısır'a askeri yardımı askıya aldı", *Anadolu Ajansı*, 20 Ağustos 2013.
- 140 "Rusya'dan Suriye'ye kimyasal teklif", *Radikal*, 9 Eylül 2013.
- 141 "ABD: Rusya ile anlaşmaya vardık", *Yeni Şafak*, 14 Eylül 2013.
- 142 "Saudi Arabia cancels UN Speech", *Gulf News*, 2 Ekim 2013.
- 143 "BM'ye Riyad resti", *Yeni Şafak*, 19 Ekim 2013.
- 144 "Riyad to shift away from US over Iran and Syria", *Gulf News*, 22 Ekim 2013.